

מעבר להרי החושך

השלכות בידודה של רצועת עזה בידי ישראל
על זכותם של פלסטינים לחיי משפחה

מעבר להרי החושך

**השלכות בידודה של רצועת
עזה בידי ישראל על זכותם
של פלסטינים לחיי משפחה**

ינואר 2014

מחקר וכתביה נעמה באומגרטן-שרון

עריכה יעל שטיין

עריכה לשונית אריאל הנדל

ריכוז מידע נעה אטלס, סילאן דלאל, עמרי מצר, אנדרראה סלצ'אן, סוהיר עאבדי, דוניא עבאס, יונתן קנוניץ'

עבודת שטח עאטף אבו א-רוב, כרים ג'ובראן, סלמא א-דיבעי, סוהא זיד, איאד חדאד, מוחמד סבאח, ח'אלד אל-עזאיזה

ייעוץ משפטי עו"ד ענת גונן, עו"ד בילאל סביחאת, עו"ד טל שטיינר

צילום כריכה אורן רוזנפלד, 19.3.09

ISBN: 978-965-7613-10-8

המוקד להגנת הפרט מיסודה של ד"ר לוטה זלצברגר הוא ארגון זכויות אדם שהוקם בשנת 1988 על רקע אירועי האינתיפאדה הראשונה. מטרתו לעמוד על משמר זכויותיהם של פלסטינים, הנמצאים תחת הכיבוש הישראלי. המוקד פועל לאכיפה של הסטנדרטים והערכים המעוגנים במשפט ההומניטארי הבינלאומי ובמשפט זכויות האדם הבינלאומי.

בצלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים הוקם בשנת 1989 על-ידי אנשי רוח, משפטנים, רופאים, עיתונאים וחברי כנסת. מטרתו העיקריות הן להיאבק נגד הפרות זכויות האדם בשטחים, באמצעות תיעודן והבאתן לידיעת הציבור וקובעי המדיניות; להילחם בתופעת ההדחקה וההכחשה הקיימת בחברה הישראלית ולתרום ליצירת תרבות של זכויות האדם בישראל.

תוכן עניינים

5	1. מבוא
7	2. רקע
11	3. בין רצועת עזה לגדה המערבית
12	א. מעבר מהרצועה לגדה לצורך מגורים
20	ב. ביקורים של תושבי הרצועה בגדה
23	ג. מעבר מהגדה לרצועה
29	4. בין רצועת עזה לישראל
30	א. נוהל "משפחות חצויות" - אזרחיות ותושבות ישראליות הנשואות לתושבי הרצועה
37	ב. ביקורים של ישראלים ברצועת עזה
41	5. הפגיעה הייחודית של מדיניות ישראל בנשים
47	6. מדיניות ישראל על רקע המשפט הבינלאומי
51	7. מסקנות
53	8. תגובת משרד המשפטים

1. מבוא

"הגדה ועזה הפכו להיות מעין שני כוכבי לכת נפרדים ורחוקים אחד מהשני, בלי שיש יכולת לעבור מכוכב לכת אחד למשנהו". כך מתארת מהא חיג'אווי, שנולדה ברצועת עזה וגרה עם בעלה וילדיה בשכם, את תחושתה בשל הניתוק ממשפחת המוצא שלה וההפרדה בין ילדיה ובין משפחתם המורחבת שגרה ברצועת עזה.¹

לאחר כיבוש השטחים, אפשרה ישראל לפלסטינים תנועה חופשית יחסית בין רצועת עזה, הגדה המערבית וישראל. מדיניות זו פתחה פתח לחידוש קשרי משפחה וליצירת קשרים חדשים - של נישואין, של עבודה ועוד. תושבי השטחים הכבושים שנישאו לאזרחי ישראל ולתושביה (תושבי ירושלים המזרחית המחזיקים בתעודת זהות כחולה) יכולים היו לקבל מעמד קבוע בישראל במסגרת הליך של איחוד משפחות.

ב-1988 החלה ישראל להגביל את אפשרותם של פלסטינים להיכנס לשטחה, ובכלל זה לצורך מעבר בין רצועת עזה לבין הגדה המערבית. הגבלות אלה הוחמרו במהלך השנים והנהלים הקיימים כיום אוסרים כמעט לחלוטין על כניסה של פלסטינים לישראל לכל צורך שהוא.

ההגבלות על תנועת התושבים שינו את מציאות חייהם של בני זוג תושבי אזורים שונים. עד להטלתן, יכלו בני זוג אלה לבחור את מקום מגוריהם: תושבי הרצועה שנישאו לתושבי הגדה יכלו לעבור לגור איתם בגדה ולשנות את מענם, ותושבי הרצועה שנישאו לישראלים יכלו לקבל מעמד בישראל אם אושרה בקשתם לאיחוד משפחות. מאז שישראל מגבילה את התנועה לרצועת עזה וממנה נמנעת מבני זוג אלה הבחירה - והם נאלצים לחיות תחת שורה של הגבלות ביורוקרטיות בלי כל אפשרות לנהל שגרת חיים סבירה: אין מעבר חופשי בין הגדה לרצועה, והתיקון לחוק האזרחות מונע איחוד משפחות בישראל וכופה על בני זוג ישראלים לגור ברצועת עזה או לחיות בנפרד.

בדו"ח זה נסקור את הנהלים השונים שלפיהם אמורות להתנהל משפחות פלסטיניות שרק חלקן גר ברצועת עזה: משפחות המפוצלות בין עזה לגדה המערבית ובין עזה לישראל (כולל ירושלים המזרחית). ישראל סיפחה את ירושלים המזרחית לשטחה והחילה עליה את החוק, המשפט והמנהל הישראליים, בניגוד למשפט הבינלאומי. על כן, חרף היותה חלק מהגדה המערבית, תושביה כפופים למערכת חוקים שונה מזו שחלה על תושבי הגדה. בדו"ח זה המוקד להגנת הפרט (להלן, "המוקד") ובצלם יתייחסו לחוקים החלים בפועל על התושבים. יישום הנהלים ייבחן לאור מקרים שבהם טיפל המוקד: בניהול מגעים מול רשויות הצבא האחראיות על מתן היתרי מעבר - המנהל האזרחי בגדה המערבית ומתאם פעולות הממשלה בשטחים (להלן: המתפ"ש) ומנהלת התיאום והקישור (להלן: המת"ק) בכל הנוגע לרצועת עזה - ובהגשת עתירות לבג"ץ. מקרים אלה מייצגים את הבעיות העיקריות שבהן נתקלות המשפחות במגעייהן

1 העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיביעי ב-24.4.13.

עם הרשויות, אולם התוצאות מייצגות רק את אותם המקרים שבהם נעזרו הפונים במוקד. רבים מהפלסטינים שאינם נעזרים בארגון זכויות אדם לצורך פנייה לרשויות אינם מסוגלים להתמודד לבדם עם המערכת הצבאית: הם נמנעים מראש מהגשת בקשות, או מוותרים עם קבלת הסירוב הראשוני. פרק נוסף בדו"ח מתמקד בהשפעות הייחודיות שיש למדיניות הישראלית על נשים, אשר בחברה הפלסטינית הן בדרך כלל אלה שנדרשות לעזוב את משפחת המוצא שלהן לאחר הנישואין.

2. רקע

לאחר כיבוש השטחים ב-1967 הכריז הצבא על רצועת עזה ועל הגדה המערבית כעל "שטח צבאי סגור"². ב-1972 פורסמו היתרי יציאה כלליים מהשטחים הכבושים, שאפשרו תנועה כמעט חופשית בין הגדה לרצועה ובין השטחים לבין ישראל וירושלים המזרחית,³ שישראל החילה עליה את החוק הישראלי בניגוד למשפט הבינלאומי. ישראל התירה לפלסטינים להעתיק בקלות יחסית את מקום מגוריהם מהגדה לרצועת עזה ולהפך. שינוי הכתובת עודכן במרשם האוכלוסין הפלסטיני, שנוהל בידי הממשל הצבאי עד 1981 - ולאחר מכן, בידי המנהל האזרחי שהקים הצבא במטרה לטפל בענייניה האזרחיים של האוכלוסייה.

תושבי שטחים שנישאו לאזרחי ישראל ולתושביה יכלו להגיש בקשה לאיחוד משפחות ובסופו של הליך שנמשך כמה שנים לקבל מעמד בישראל. מציאות זו אפשרה חידוש של קשרי המשפחה, החברה והמסחר בין משפחות שהיו מנותקות מאז 1948.

בשנת 1988, במהלך האינתיפאדה הראשונה, ביטל הצבא את היתר היציאה הכללי,⁴ והחל משנת 1991 דרש הצבא מהתושבים לקבל היתרים אישיים,⁵ אולם להוראות אלה לא היתה השפעה מיידית על תושבי השטחים: בשנים הראשונות הנפיק המנהל היתרים רבים לתקופות ממושכות יחסית, ומרבית הפלסטינים יכלו להמשיך ולהיכנס לישראל - ולעבור דרכה בין הרצועה והגדה - כדבר שבשגרה.

בהדרגה הקשיחה ישראל את מדיניותה וצמצמה את מספר ההיתרים עד שבמאוס 1993, בעקבות הריגתם של 16 ישראלים על ידי פלסטינים בישראל ובשטחים, הטילה ישראל "סגר כללי" על השטחים, אשר מעולם לא הוסר. עם הטלתו, הוקשחו הקריטריונים לקבלת היתרים ליציאה מהשטחים ומספר ההיתרים שהנפיק המנהל האזרחי ירד באופן משמעותי. חומרת הסגר משתנה, כאשר לעתים מטילה ישראל "סגר מוחלט" על השטחים - אז מבוטלים כל ההיתרים - בעיקר בעקבות פיגועים רבי-נפגעים, בשל התרעות מודיעיניות ובמועדי ישראל. הטלת הסגר השפיעה באופן מידי על כל תושבי השטחים ומאותו רגע כל קבלת היתר מהמנהל הייתה כרוכה בתלאות בירוקרטיות. כל מצבי החיים התכנסו לכדי קטגוריות וטפסים שלא יכלו לשקף את מציאות החיים המורכבת.

עם חתימת הסכם אוסלו א' (הסכם קהיר - "עזה ויריחו תחילה") במאי 1994, הוקם ממשל פלסטיני עצמאי ברצועת עזה ונקבע כי כל כניסה של אזרחי ישראל ותושביה לרצועת עזה מצריכה קבלת היתר אישי. בעקבות זאת נקבע "נוהל משפחות חצויות", המסדיר את מגוריהם וביקוריהם

2 צו סגירת האזור (רצועת עזה וצפון סיני) (מס' 1), תשכ"ז-1967; צו בדבר שטחים סגורים (אזור הגדה המערבית) (מס' 34), תשכ"ז-1967.

3 היתר יציאה כללי (מס' 5) (יהודה ושומרון), תשל"ב-1972 והיתר מקביל שהוצא בנוגע לרצועת עזה.

4 הוראה בדבר התליית היתר יציאה כללי (מס' 5) (הוראת שעה) (יהודה והשומרון), התשמ"ח-1988 והוראה דומה שהוצאה לגבי רצועת עזה.

5 הוראה בדבר התליית היתר יציאה כללי (מס' 5) (הוראת שעה) (יהודה והשומרון), התשנ"א-1995 והוראה דומה שהוצאה לגבי רצועת עזה.

ברצועת עזה של ישראלים הנשואים לתושבי הרצועה. נוהל זה יושם גם בשנות האינתיפאדה השנייה, אם כי היו תקופות שבהן הוא הוקפא.

ב-22.9.05 השלימה ישראל את "תוכנית ההתנתקות"⁶, שכללה פינוי של כל ההתנחלויות ברצועת עזה והסגת כוחות הצבא אל מחוץ לרצועה. מאז נאסר ככלל על ישראלים להיכנס לרצועת עזה, במטרה מוצהרת למנוע חזרת ישראלים ליישובים שפוננו.⁷ איסור זה הוחל גם על אזרחי ישראל ותושביה שקרוביהם גרים ברצועת עזה. עניינם של ישראלים הנשואים לתושבי הרצועה הוסדר מחדש בנוהל דומה לזה שחל לפני תוכנית ההתנתקות.

ביוני 2007 השתלט ארגון חמאס על רצועת עזה. ישראל הטילה מצור על הרצועה וסגרה את מעברי הגבול בינה ובין הרצועה באופן שמנע מתושבי עזה כמעט כל אפשרות לצאת מהרצועה או להיכנס אליה, ולייבא או לייצא ממנה סחורות. למרות כמה הקלות שעשתה ישראל במצור במהלך השנים, בעיקר לאחר אירועי המשט מטרוריקה ב-2010, ההגבלות על כניסת אנשים לרצועה ועל יציאתם ממנה לישראל נותרו בעינן.

ביוני 2010 פתחה מצרים את מעבר רפיח באופן חלקי, ומדצמבר 2011 נפתח המעבר באופן רציף. בזמנים שבהם היה המעבר חופשי יכלו תושבי הגדה להיכנס לרצועה דרך מעבר רפיח ותושבי הרצועה יכלו לצאת ממנה. אולם, התמורות במצרים השפיעו על פתיחתו השוטפת של המעבר ומתחילת יולי 2013 מגבילה מצרים את המעבר דרכו לקבוצות מצומצמות של אנשים. גם כאשר המעבר פתוח באופן קבוע, הוא מהווה פתרון חלקי בלבד עבור המשפחות המפוצלות: ישראל אינה מתירה לתושבי הרצועה להיכנס לגדה דרך גשר אלנבי, והמעבר מהגדה לרצועה בדרך זו הוא ממושך, מסורבל ויקר מהישג ידם של רוב האנשים.

העמדה הרשמית של ישראל כיום היא שלתושבי הרצועה, שנישאו לתושבי הגדה המערבית או לאזרחי ישראל ותושביה, אין זכות להיכנס לשטח ישראל גם אם לצורך מעבר לגדה המערבית בלבד. לטענת המדינה:

"לתושבי רצועת עזה, כמו לכל נתין זר אחר, אין כל זכות שבדין להיכנס לישראל לכל צורך שהוא. נקודת המוצא, עליה חזר בית המשפט לא אחת, הינה כי למדינה סמכות רחבה ושיקול דעת נרחב לקבוע מי ייכנס לתחומה, וכי אין לנתין זר כל זכות שבדין להיכנס לשטחה הריבוני של המדינה... עקרון זה נובע הן מכללי המשפט הבינלאומי, בדגש על עיקרון הריבונות, והן מדיני הכניסה לישראל, המקנים לרשות המבצעת שיקול דעת נרחב ביותר באשר לכניסת זרים לתחומה"⁸.

לבד מן הנימוק הריבוני-מדיני, מבססת ישראל את איסור הכניסה הגורף שהוטל על תושבי הרצועה לשטחה על שיקולים ביטחוניים. לשיטתה, עלול כל מעבר בין רצועת עזה והגדה לסכן את הביטחון, גם כאשר לא נשקפת סכנה פרטנית מהאדם המבקש לעבור. לפי טענה זו, "התרת מעברם של תושבי רצועת עזה בין האזורים באופן חופשי, מסכנת בצורה ברורה את מדינת ישראל

6 "מנשר בדבר סיום הממשל הצבאי", חתום בידי אלוף פיקוד הדרום ומפקד כוחות צה"ל באזור חבל עזה, דן הראל, 22.9.05. <http://www.hamoked.org.il/items/7931.pdf>

7 ר' חוק יישום תוכנית ההתנתקות התשס"ה-2005, סעיפים 22-25.

8 בג"ץ 2748/12, מסלם ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח', תגובה מקדמית מטעם המשיבים, 10.4.12, סעיף 17 (ההדגשה במקור).

מעבר להרי החושך

ותושביה. הדבר נכון, בבחינת קל וחומר, עת מדובר בהתרת מעברם של תושבי רצועת עזה **דרך שטחה של מדינת ישראל**?⁹

על בסיס עמדות אלה, עמדת המדינה כיום היא שכניסתם של תושבי הרצועה לישראל, גם לצורך מעבר לגדה המערבית, **"מוגבלת אך ורק למקרים הומניטאריים חריגים בלבד, בדגש על מקרים רפואיים דחופים**, ובכפוף לשיקול דעתם של המשיבים, שלא מוטלת עליהם כל חובה לעניין זה".¹⁰

9 שם, סעיף 22 (ההדגשה במקור).

10 שם, סעיף 24 (ההדגשה במקור).

3. בין רצועת עזה לגדה המערבית

בהסכמי אוסלו נקבע כי "שני הצדדים רואים את הגדה המערבית ואת רצועת עזה כיחידה טריטוריאלית אחת ששלמותה תישמר במסגרת תקופת הביניים"¹¹. כדי ליישם הצהרה זו נקבע כי יופעל "מעבר בטוח", בשני נתיבים שיקשרו את צפון הגדה המערבית ואת דרומה לרצועת עזה.¹² רק לאחר כמה שנים נפתח המעבר, בנתיבו הדרומי בלבד, והוא פעל במשך פחות משנה - מאוקטובר 1999 ועד ספטמבר 2000, אז פרצה האינתיפאדה השנייה.

למרות שעמדה זו לא בוטלה באופן רשמי - ואף בג"ץ אישר וקבע כי אכן מדובר ביחידה טריטוריאלית אחת¹³ - השתנתה מדיניותה המוצהרת של ישראל, וכיום לדידה "מדובר בשני אזורים נפרדים ושונים"¹⁴. בתשובה לעתירה של תושב הרצועה, שביקש לעבור לגדה לצורך השתלמות מקצועית, נימקה המדינה את עמדתה החדשה בטענה כי "לעותר אין כל זכות קנויה, בהתאם לדין הישראלי ובהתאם לכללי המשפט הבינלאומי, לעבור מרצועת עזה, שטח שאינו נמצא עוד בשליטה ישראלית, לאיו"ש, שטח הסגור בצו מטעם המפקד הצבאי"¹⁵. בהתאם לכך הצהירה המדינה כי בסמכותה לקבוע "שלא לאשר מעבר או העתקת מקום מגורים של פלסטינים מעזה לאיו"ש, למעט במקרים הומניטאריים חריגים"¹⁶.

על פי הנהלים התקפים כיום, המעבר בין הגדה המערבית לרצועת עזה הוא חד סטרי: הצבא מאשר מעבר מהגדה לעזה בלבד - ורק לאחר התחייבות ל"השתקעות" ברצועה - ואילו בקשה למעבר מעזה לגדה נדחית על פי רוב על הסף. ביקורים מתאפשרים רק במקרים של צורך הומניטארי, בחלק גדול מהם - בנסיבות טראגיות.

בשנים האחרונות, היחס לפלסטינים שכתובתם רשומה בעזה אך גרים בפועל בגדה הוא כאל זרים השוהים בה שלא כחוק, אלא אם הם מחזיקים בהיתר מיוחד. מדיניות זו הונהגה בהדרגה ובחלק מהמקרים גובשו הנהלים רק לאחר יישומה בפועל.

11 הצהרת העקרונות על הסדרי ביניים של ממשל עצמי, וושינגטון 13.9.93, סעיף 4. נוסח דומה נכלל גם בהסכם קהיר (אוסלו א') ובהסכם הביניים (אוסלו ב').

12 הסכם בדבר רצועת עזה ואזור יריחו (אוסלו א'), קהיר 4.5.94, סעיף 9 לנספח I; הסכם הביניים הישראלי-פלסטיני בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה (אוסלו ב'), וושינגטון, 28.9.95, סעיף 10 לנספח I.

13 בג"ץ 7015/02, עג'ורי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית ואח', החלטה, 3.9.02.

14 מכתב מהמנהל"ז למוקד להגנת הפרט, 15.4.08.

15 בג"ץ 2748/12, מסלם ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח', תגובה מקדמית מטעם המשיבים, 10.4.12, סעיף 4. ר' גם בג"ץ 1992/13 תלאתיני ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח', תגובה מקדמית מטעם המשיבים, 10.4.13, לעניין מעבר מהגדה המערבית לרצועת עזה לצורך ביקור בת חולה.

16 בג"ץ 660/08, עאמר ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית ואח', הודעה מטעם המשיבים, 1.12.08, סעיף 28.

א. מעבר מהרצועה לגדה לצורך מגורים

משנת 1967 ועד ראשית שנות התשעים יכלו פלסטינים לעבור בין הגדה לרצועה ולשנות בהתאם את כתובתם במרשם האוכלוסין בלי שנדרשו לקבל אישור של גורם רשמי כלשהו. בהסכם הביניים משנת 1995 נקבע כי "הסמכויות והאחריות בתחום מרשם האוכלוסין ותיעוד בגדה המערבית וברצועת עזה יועברו מהשלטון הצבאי והמינהל האזרחי מטעמו לצד הפלסטיני".¹⁷ על זה האחרון הוטל בהסכם ליידע את ישראל "על כל שינוי במרשם האוכלוסין שלו, לרבות, בין השאר, כל שינוי במקום המגורים של תושב כלשהו".¹⁸

הסדר זה מאפשר לישראל להמשיך ולשלוט במרשם האוכלוסין הפלסטיני: בשנת 2000, לאחר שפרצה האינתיפאדה השנייה, הקפיאה ישראל את עדכון העתק מרשם האוכלוסין שבידה בכל הנוגע להעברת כתובת מהרצועה לגדה, ומאז תושבי הרצועה שעברו לגור בגדה אינם יכולים לשנות את כתובת המגורים שלהם. גם לפני הקפאה זו לא תמיד אישרה ישראל שינוי כתובת מהרצועה לגדה באופן אוטומטי.

להערכת המדינה, גרים כיום בגדה המערבית כ-19,000 בגירים וכ-2,500 קטינים אשר מענם הרשום בעותק מרשם האוכלוסין שבידי ישראל הוא ברצועת עזה.¹⁹ עם זאת, המדינה הבהירה בעבר כי הנתונים שבידיה אינם משקפים בהכרח את המציאות, שכן לאורך השנים לא נערך רישום ממוחשב מדוקדק של העוברים בין שני האזורים ומשום שישנן בעיות תאימות בין מערכות המחשוב השונות.²⁰

שינוי מקום מגורים: מעבר מהרצועה לגדה

לקראת סוף שנת 2007 טיפל המוקד בכמה מקרים שבמסגרתם התברר לו כי הצבא החל להנפיק היתרי שהייה בגדה המערבית עבור תושבי הרצועה. בעקבות פנייתו, קיבל המוקד במאי 2008 מכתב מהמתפ"ש ובו נאמר כי בהחלטה פנימית, ללא שינוי חקיקה וללא פרוסום, הוחלט כי "החל מחודש נובמבר 2007 תושב רצועת עזה השוהה באיו"ש נדרש להחזיק בהיתר 'שהייה ביהודה ושומרון' וההיתר נועד למטרה זו בלבד". במכתב פורטו גם הנהלים האמורים להסדיר מעבר כזה.²¹

במארס 2009 שלח הצבא למוקד נוהל חדש, שהתגבש בעקבות עתירות שהגיש הארגון לבג"ץ בעניינין של תושבות הרצועה שנישאו לתושבי הגדה.²² הנוהל החדש מונע כמעט לחלוטין מתושבי

17 הסכם הביניים הישראלי-פלסטיני בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה (אוסלו ב'), וושינגטון, 28.9.95, סעיף 28 (1) לנספח III (הפרוטוקול בנוגע לעניינים אזרחיים).

18 שם, סעיף 28 (10) לנספח III (הפרוטוקול בנוגע לעניינים אזרחיים).

19 בג"ץ 2680/07, המוקד להגנת הפרט נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח', הודעה מטעם המשיבים, 31.1.12, סעיפים 7-9.

20 ר' לדוגמא מכתב ממתפ"ש למוקד להגנת הפרט, 2.6.10, סעיפים 4-8: http://www.hamoked.org.il/files/2010/112281.PDF.

21 מכתב למוקד להגנת הפרט מרס"ן פיטר לרנר, דובר מתפ"ש, 18.5.08.

22 בג"ץ 2680/07, עאמר ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית; בג"ץ 2905/08, אבו שנאר ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית; בג"ץ 3952/08, חמידאת ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית; בג"ץ 3911/08, ברדויל ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית.

הרצועה להשתקע בגדה המערבית - גם לא כאשר אלה גרים בה כבר שנים ארוכות - והוא מאפשר הגשת בקשות במקרים חריגים בלבד.²³

על פי הנוהל, על מגיש הבקשה לעמוד בשני תנאים מקדמיים: היעדר מניעה ביטחונית, הן של המבקש והן של האדם שאתו הוא מבקש לחיות בגדה, וקיום של קשר מדרגה ראשונה לתושב הגדה שבגיניו מוגשת הבקשה. רק בהתקיים תנאים אלה יבחנו הרשויות את הבקשה, ובתנאי שהמבקש נכלל באחת משלוש קטגוריות (שנישואין אינם נמנים עליהן): חולים כרוניים, קטינים מתחת לגיל 16 שהתייתמו מההורה תושב הרצועה וקשישים במצב סיעודי שאין ברצועה קרוב משפחה מכל דרגה שהיא היכול לטפל בהם.²⁴

בנהלים נקבע כי גם במקרים שבהם אושרה הבקשה יינתנו למבקש היתרי שהייה זמניים לתקופה של שישה חודשים בלבד. אלה יחודשו לשישה חודשים נוספים ולאחר מכן יחודשו מדי שנה, עד חלוף שבע שנים ממועד מתן ההיתר הראשוני. רק אז תיבחן האפשרות למתן "מעמד קבוע" בגדה, ללא כל התחייבות שמעמד זה אכן יינתן. את ההיתר הזמני ניתן לשלול בשלושה מקרים: מניעה ביטחונית, פקיעת הצורך ההומניטארי ויציאה ממושכת מהגדה המערבית לרצועת עזה או למקום אחר.²⁵

המוקד הגיש עתירה עקרונית לבג"ץ נגד נוהל זה, בטענה כי הקריטריונים שנקבעו בו מונעים מראש כל אפשרות עבור תושבי רצועת עזה לגור עם בני זוגם בגדה המערבית וכי בכך הוא פוגע בזכות לחיי משפחה. שלוש הסיבות שבגינן ניתן לקבל היתרים הן כה קיצוניות שכמעט ולא ניתן לדמיין מקרה שבו אדם יעמוד בהן. לכאורה, תמיד ניתן יהיה לטעון כי קיים קרוב משפחה מדרגה כלשהי שיכול לשמור על הילד היתום או על הקשיש הסיעודי, גם אם הוא אינו מוכר להם. בכל מקרה כזה יקבעו הרשויות כי המבקש אינו עומד בקריטריונים - ובקשתו תידחה. בין השאר נכתב בעתירה כי "הנוהל החדש קוטע, באבחת קולמוס אחת, את מרקם החיים של תושבי השטחים בין עזה לבין הגדה. הוא מבטל דה-פקטו את זכותם של פלסטינים לחיי משפחה, תוך שהוא קורע משפחות, מפריד בין בני זוג, בין הורים לילדים, בין סבים לנכדים - ומהווה, למעשה, את המסמר האחרון בארון הקבורה של החיבור בין עזה וגדה והיותן יחידה טריטוריאלית אחת (ועתידן, אולי, כמדינה פלסטינית אחת)".²⁶

בג"ץ דחה את העתירה וקבע כי אין מקום להתערבותו בשיקולי המדינה, זאת לאחר שקיבל את עמדתה כי אלה מתבססים על שיקולי ביטחון וכי "גיבושה של מדיניות מצמצמת בהקשר זה מתיישב עם חובות המשיבים לשמירה על בטחון ישראל והאזור".²⁷ ואולם, הנשיאה בדימוס ביניש הדגישה בנוגע לחריגים שנקבעו בנוהל כי "נראה כי ננקטה בהן מידת צמצום רבה, שבנסיבות מסוימות היא נוקשה מדי... יתכן וראוי ליישם את החריגים באופן שיאפשר את שמירת הקשר בין קבוצות אלה לבין בני משפחתם מקרבה ראשונה - גם אם קיימים בשטח הרצועה בני משפחה

23 מכתב ממתפ"ש למוקד להגנת הפרט, 8.3.09.

24 שם.

25 שם, סעיפים 14-15.

26 בג"ץ 2088/10, המוקד להגנת הפרט נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח', עתירה למתן צו על תנאי.

27 שם, פסקה 18 לפסק הדין.

מקרה רחוקה יותר". כמו כן ציינה הנשיאה בדימוס בנוגע למדיניות שאינה מאפשרת מעבר לצורכי נישואין כי "נראה לנו כי אין לחסום באופן גורף את כלל הבקשות מסוג זה".²⁸

בעקבות הערות בג"ץ ערך המתפ"ש כמה תיקונים בנוהל וביוני 2013 פרסם גרסה חדשה. בניגוד להנחיות בית המשפט, השינויים שהוכנסו הם מינוריים בלבד, וגם אחריהם המעבר בין רצועת עזה לגדה המערבית מוגבל לנסיבות חריגות:

1. במקרה של חולה סיעודי - יותר המעבר לגדה רק למבקש שאין לו קרוב מדרגה ראשונה או שנייה (קרבה מדרגה שנייה - סבא/סבתא, נכד/ה) ברצועה היכול לטפל בו.
2. במקרה של קטין שהתייתם מהוריו תושב הרצועה - בוטלה ההתניה של היעדר קרוב משפחה ברצועה, רחוק ככל שיהיה, היכול לטפל בקטין.
3. במקרה של קשיש - ההתניה היא שאין קרוב משפחה מדרגה ראשונה ברצועת עזה היכול לסעוד אותו.
4. במקרים חריגים, שנתונים לשיקול דעתו של המתפ"ש, ייתכן שיינתנו היתרים למי שקיימת קרבת משפחה מדרגה ראשונה או שנייה בינם ובין תושב הגדה, והבקשה מעלה נסיבות הומניטאריות חריגות שבגינן אין המבקשים יכולים להמשיך ולגור ברצועת עזה. בנוהל מצוין במפורש כי נישואין והורות לילדים משותפים אינם נחשבים לנסיבות הומניטאריות לצורך זה.²⁹

עדכון כתובת רטרואקטיבי

בנובמבר 2009, במסגרת עתירה שהגיש המוקד, התחייבה המדינה כי לא תגרש לעזה פלסטינים שעברו לגדה לפני אוקטובר 2000, אלא אם קיים נגדם חומר ביטחוני. המדינה אף הבהירה כי אם גורש אדם לרצועה בניגוד למדיניות זו, או שאותו אדם הגיע לרצועה מכל סיבה אחרת ו"נתקע" בה, תתאפשר חזרתו לביתו בגדה, זאת למרות שישראל טענה כי כל מי שנמצא בגדה בעוד כתובתו רשומה ברצועת עזה הוא בגדר "שוהה בלתי חוקי", ובסמכות המפקד הצבאי להורות על הרחקתו לרצועת עזה.³⁰ באפריל 2013, במסגרת עתירה עקרונית שהגיש המוקד בנושא, הרחיבה המדינה את התחייבותה זו גם למי שעבר לגדה מהרצועה עד לביצוע תוכנית ההתנתקות בספטמבר 2005.³¹ למרות ההתחייבות, נתקל המוקד במקרים של ניסיון לגרש אנשים שעברו לגדה לפני המועד הקובע.³²

28 שם, פסקה 19 לפסק הדין.

29 "נוהל טיפול בבקשות השתקעות תושבי רצועת עזה באיו"ש", יולי 2013, סעיפים 10-11. לנוהל המלא ר' אתר המתפ"ש: <http://www.cogat.idf.il/2027-he/Cogat.aspx>.

30 בג"ץ 6685/09 קהוגי ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית, תגובה מטעם המשיב, 18.11.09, סעיפים 25, 28.

31 בג"ץ 4019/10 המוקד להגנת הפרט ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח', פסק דין, 21.4.13.

32 ר' לדוגמא בג"ץ 391/10 אבו ג'ור ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית, שם התנגדה המדינה לחזרתו של העותר לגדה, למרות שעבר לחיות בה בשנת 2000, בטענה שהוא רווק ואין לו כל זיקה משפחתית לאזור; בג"ץ 4976/13 אבו ואדי ואח' נ' שירות בתי הסוהר ואח', שם ביקשה המדינה לשחרר אסיר שהורשע בשהייה בלתי חוקית לרצועת עזה, בשל כתובתו הלא מעודכנת ולמרות שעבר לגדה לפני שנת 2005.

לפי הנתונים שמסרה המדינה לבג"ץ, ישנם כ-3,000 איש שעברו מהרצועה לגדה לאחר המועד הקובע, וכל אלה חיים בסכנת גירוש. לעתים נרשמים גם ילדיהם כתושבי הרצועה, על אף המגורים בגדה, אולם בידי ישראל אין הערכה מהו מספר הילדים שזה מצבם.³³

התחייבות המדינה שלא לגרש את מי ששוהה כבר שנים רבות בגדה אינה כוללת את שינוי המען בתעודת הזהות, ולפיכך כתובתם הרשומה של אותם תושבים ממשיכה להיות ברצועת עזה. מי שמבקשים לעדכן את כתובתם נדרשים להגיש בקשה נפרדת. אם בקשתם אושרה, הם מקבלים היתרים זמניים בלבד ונדרשים להמתין שנים ארוכות שבסופן, אולי, יאושר שינוי המען. בנוהל החדש של המתפ"ש, שפורסם ביולי 2013, נקבע כי מי שעברו לגדה לפני ביצוע תוכנית ההתנתקות וגרים בגדה מתוקף היתרים מתחדשים יוכלו לבקש לקצר את משך הזמן לשינוי כתובתם הרשומה משבע שנים לשלוש שנים.³⁴

במארכ 2011 הודיעה ישראל כי כחלק ממחווה מדינית לרשות הפלסטינית החליטה לאשר רטרואקטיבית את עדכון כתובתם לגדה המערבית של 5,000 פלסטינים שגרים בגדה ומענם הרשום בתעודת הזהות הוא ברצועת עזה; מתוכם כ-3,300 פלסטינים אשר נכנסו לגדה דרך המעבר הבטוח לפני שנת 2000.³⁵ אפשרות זו הורחבה בהמשך על ידי המדינה, שוב כחלק ממחווה מדינית, לכל מי שעבר לגדה עד סוף שנת 2007.³⁶ עד היום אושר שינוי המען במסגרת מחווה זו רק ל-2,450 תושבים ולכ-1,440 קטינים הנלווים להם, לאחר תהליך שנמשך חודשים ארוכים.³⁷ ואולם, מזה יותר משנה - ולפחות בתיקים שבהם מטפל המוקד - לא אושר עדכון הכתובת והמבקשים מופנים על ידי המדינה למסלול המפרך של "בקשת השתקעות".

סירובה של ישראל לשנות רשמית את כתובתם של פלסטינים תושבי הרצועה שעברו לגור בגדה, יחד עם המדיניות המורה על גירושם לרצועה של מי שעברו לגדה לאחר שנת 2005, יצרה מציאות שבה בפני בני זוג שכתובותיהם הרשומות שונות עומדות שלוש אפשרויות: חיים משותפים בגדה תוך חשש מתמידי מגירוש; עקירת חייהם לרצועת עזה; או חיים בנפרד.

33 בג"ץ 2088/10, המוקד להגנת הפרט נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח', הודעה מטעם המשיבים, 31.1.12, סעיפים 7-9.

34 סעיף 15 לנוהל, ור' לעיל ה"ש 29.

35 בג"ץ 9084/10, חלו ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח', תגובה מקדמית מטעם המשיבים, 16.3.11, סעיף 4.

36 מכתב לעו"ד רועי הרטמן מארגון גישה מרס"ן ניר קידר, רמ"ד כלכלי הומניטארי במחלקת הדין הבינלאומי במפקדת הפצ"ר, 23.7.12.

37 ר' לעיל ה"ש 33, סעיף 10 להודעה.

מקרים לדוגמא

חשש מהעברה בכפייה - ומימוש

ע"א נולד ברצועת עזה בשנת 1987. בהיותו בן ארבע עבר עם הוריו ושמונת אחיו לגדה המערבית, אך כתובתו לא עודכנה בהתאם (למעשה, רק הכתובות של שניים מאחיו עודכנו לגדה). לאחר שבגר, ניסה לשנות את מענו הרשום בתעודת הזהות לגדה המערבית - אך ישראל לא אפשרה זאת.

ב-4.2.06, עת היה בן 19, נעצר ע"א באקראי בידי המשטרה. הוא הורחק לרצועת עזה, באישון לילה, כשרק בגדיו לגופו. למזלו הטוב, מצא ע"א מחסה בבית דודו - אולם הניתוק הפתאומי ממשפחתו ומסגרת חייו נתן בו את אותותיו ומצבו הבריאותי החל מידרדר.

ב-28.6.06 עתר המוקד לבג"ץ בדרישה לאפשר את חזרתו המיידית של ע"א לחיק משפחתו.³⁸ המדינה בחרה שלא להעמיד את עמדתה לביקורת שיפוטית והתירה לו לשוב לביתו בגדה.³⁹

מ"ק, יליד רצועת עזה, עבר לגדה המערבית בשנת 2006 באמצעות היתר כניסה לישראל שהעניק לו הצבא. מאז הוא התגורר ועבד בחברון - ואף נישא לתושבת העיר. לשניים נולדו שני ילדים.

ב-19.8.09 נעצר מ"ק במחסום צבאי סמוך לרמאללה והועבר למתקן הכליאה הזמני עציון. למחרת נודע למוקד כי בכוונת הצבא לגרשו לרצועת עזה, על סמך כתובתו הרשומה במרשם האוכלוסין; עוד באותו היום עתר הארגון לבג"ץ בניסיון למנוע את הגירוש.⁴⁰

המדינה ביקשה לדחות את העתירה בטענה ששהייתו של מ"ק בגדה אינה חוקית, אולם הסכימה לשחררו לביתו עד שתיתן הכרעה בעניינו, בכפוף להפקדת ערבות בסך 30,000 ש"ח.⁴¹

הדיון בעניינו של מ"ק נדחה עד לאחר מתן הכרעה בעתירה העקרונית שהגיש המוקד בנושא העברה בכפייה לרצועת עזה בשל מען רשום.

בדצמבר 2011 שונתה כתובתו של מ"ק במסגרת המחווה המדינית. בעקבות זאת השיבה לו המדינה את כספו והמוקד מחק את העתירה.⁴²

מגורים בנפרד: משפחה גרעינית הקרועה בין הגדה לרצועה

למייסון חאג' עלי ולבעלה איבראהים, ילידי רצועת עזה, יש ארבעה ילדים. בשנת 2008 עבר איבראהים להתגורר בגדה בשל מצוקת פרנסה ברצועת עזה, וב-2010 אף אושר שינוי כתובתו לשם. הוא הגיש בקשה להבאת משפחתו לגור עמו בגדה, אולם לא זכה לכל תגובה. בקשתה של חאג' עלי לאפשר לה לבקר אצל בעלה בגדה נענתה בשלילה כבר במשרד לעניינים אזרחיים בצד

38 בג"ץ 5463/06, אפנדי ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית ואח'.

39 שם, הודעה על הסדר ובקשה מוסכמת למחיקת העתירה, 4.7.06.

40 בג"ץ 6685/09, קהוגי ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית.

41 שם, הודעה מטעם המשיב, 27.8.09.

42 שם, פסק דין, 16.5.12.

אינאס וראמי חאג' עלי, שניים מילדיהם של מייסון ואיברההים. צילום: באדיבות המשפחה

הפלסטיני, שהבהיר לה שבהיעדר טיעון הומניטארי הבקשה לא תאושר. חאג' עלי מתארת את תחושותיהם הקשות של ילדיה הגדלים ללא אב:

אני מגדלת את הילדים לבד כאשר אביהם אינו לצדי. אני סובלת בגלל שהילדים שלי שואלים אותי מדי יום על אביהם ומתי נלך אליו כדי לחיות ביחד. הם תמיד שואלים על אביהם ואומרים שהם רוצים לראות אותו מדי יום, לצאת איתו, לשחק איתו, במיוחד באירועים מיוחדים.

כאשר ילדיי רואים את הדודים שלהם עם ילדיהם הם שואלים אותי מדוע אבא לא אתנו כמו בני הדודים שלנו היושבים עם הוריהם ומשחקים עמם. הם תמיד מרגישים בדידות ומחסור ולעתים גם פחד בגלל שאביהם אינו עמם. אני כל הזמן חיה במתח ודאגה בגלל שבעלי אינו אתי. אני סובלת בגלל סבלם של ילדיי הזקוקים לחיות עם אביהם. אנו חיים על תקווה שהסבל שלנו יסתיים ונעבור להתגורר עם בעלי ולהפסיק את השיחות בטלפון ושנחיה ביחד עם הילדים שלנו.

המשפחה זכתה להיפגש רק כאשר אמו של איברההים נפטרה והוא קיבל היתר להיכנס לרצועה לימים ספורים. חאג' עלי מתארת את שמחת הפגישה, המהולה בעצב על פטירת האם:

אלה היו רגשות מעורבים של שמחה וצער עקב מות אמו לפני שהספיק לראות אותה וגם עקב השכול. השמחה הייתה בגלל ההגעה לעזה. נפגשנו וחיינו איתו במשך

שבוע. הילדים שלי שמחו מאוד. הם ישבו איתו כל הזמן וביקשו לאכול ולשתות איתו ולצאת איתו. עבר עלינו שבוע יפה מאוד. זה נמשך עד יום שני, 25.3.13, כאשר פנה אל מחסום ארז כדי לחזור לגדה המערבית. הוא גילה שמחסום ארז סגור בגלל החג. כאשר בדק בקישור הפלסטיני הוא התבקש להגיע ביום רביעי, 27.3.13. כאשר חזר הביתה כולנו הרגשנו שמחים משום שבעלי יישאר עמנו עוד יומיים. בשני הימים האלה ילדי קנו עוגיות וחגגו את שהיית אביהם. למחרת הוא בילה עם ילדי. הרגשנו נחת איתו.⁴³

שחקן הנבחרת הלאומית בכדורגל: בחירה בין חיי משפחה לפרנסה

סעיף מיוחד בנוהלי המתפ"ש מאפשר מעבר מעזה לגדה לשחקני נבחרת הכדורגל הפלסטינית, לצורך השתתפות באימונים ובמשחקים.⁴⁴ הנהלים חלים רק על השחקנים עצמם ולא על בני משפחתם. במסגרת נהלים אלה עבר סולימאן עביד, שחקן נבחרת הכדורגל הלאומית הפלסטינית יליד רצועת עזה, להתגורר ברמאללה ב-23.6.08. אשתו ושני ילדיו הקטנים נותרו ברצועה. עביד מסר לבצלם כי ישראל מערימה קשיים רבים על חיי השחקנים וכי ההיתר שניתן לו למעבר לגדה הוא חד-כיווני: אם יחזור לרצועת עזה, לא יוכל לשוב לעבודתו בגדה. אפילו כשאמו חלתה, בקיץ 2011, נדחתה בקשתו לבקר ברצועת עזה והוא לא זכה לראותה בטרם נפטרה. יציאתו לחו"ל דרך גשר אלנבי מותרת רק לצורך השתתפות במשחקים. עביד תיאר את קשיו:

הרצון לחבק את התינוק שלך ולשחק עמו, או כאשר אתה חושב על משכב עם האישה או להביא ילדים. מדובר בצרכים בסיסיים ומובנים מאליהם עבור כל אדם או בעל. אתה לא יכול לעשות את זה משום שישראל לא רוצה שאתה תעשה את זה. זהו מצב קשה שגם קשה לתאר אותו.

הדבר שמנחם אותי במקצת הוא הקשר עם המשפחה בטלפון או באינטרנט מדי יום. אני לא מגזים כאשר אני מציין שאני מנסה לנצל כל דקה או שנייה של זמן פנוי כדי לדבר עם אשתי או הילדים הקטנים שלי. בכל שיחה או התקשרות אני מרגיש כאב ושברון לב ומרגיש צורך עז לחבק אותם. מה אפשר לעשות? עיניים רואות אך ידיים לא משיגות.

אני לא היחיד שסובל כך, אך הסבל שלי כפול מאחר שאני נשוי. כמוני יש 25 שחקנים מהרצועה שהגיעו לגדה המערבית מכוח הסכמי עבודה עם המועדונים והנבחרת הפלסטינית. הם הגיעו בשלבים ולאורך שנתיים - בין 2007 ל-2008. רבים מהם לא הסתגלו למצב זה: אי היכולת לראות את המשפחה וקשיי הניידות בין הגדה המערבית לרצועת עזה ולהפך. שבעה שחקנים חזרו לרצועה, והם חיים היום

43 העדות נגבתה על ידי מוחמד סבאח ב-4.4.13.

44 "מדיניות תנועת אנשים בין מדינת ישראל לרצועת עזה", 5.5.11, סעיף 15א. לצפייה בנוהל המלא: http://www.cogat.idf.il/Sip_Storage/FILES/3/2533.pdf

סולימאן עובייד. צילום: באדיבות המשפחה

עם בני משפחתם. היתר חיים את אותן נסיבות קשות שאני נתון בהן. מעבר לכל זה, רובם קיבלו אישור לשינוי כתובת לגדה, למעט שלושה שחקנים - ואני בתוכם.

העתקת הכתובת אומרת המון דברים. בעיקר, אם הכתובת הרשומה שלי תהיה ברמאללה אני אוכל לעבור בין רמאללה לעזה, דרך ירדן ומצרים, בכל עת שארצה, כמו כל תושב בגדה המערבית.⁴⁵

ב-13.5.13 החליט עבייד לשוב ולגור עם משפחתו ברצועת עזה. בכך ויתר על האפשרות להיות שחקן כדורגל במסגרת הליגה הלאומית הפלסטינית.

45 העדות נגבתה על ידי איאד חדאד ב-28.4.13.

ב. ביקורים של תושבי הרצועה בגדה

הנהל

הקריטריונים המאפשרים מעבר בין רצועת עזה לגדה המערבית לצורך ביקור צרים מאוד והם מצמצמים את האפשרות של תושבי הרצועה לבקר את יקיריהם בגדה המערבית. ניתן לקבל היתר משתי סיבות בלבד: עבור ביקור קרוב משפחה מדרגה ראשונה החולה במחלה קשה, אשר יש בה חשש לחיי החולה או שהיא מצריכה אשפוז ממושך, וכן לצורך השתתפות בחתונה או בלווייה של קרוב מדרגה ראשונה. נהלים אלה מאפשרים את כניסת ילדיו של המבקש העיקרי, כל עוד הם מתחת לגיל 6.⁴⁶ משך זמן הטיפול בבקשה אינו אחיד, ובמקרים של אבל - כאשר הלווייה מתקיימת ביום שבו הוגשה הבקשה - לא תמיד מספיקים בני המשפחה לקבל את ההיתר הנדרש בזמן.

מזה כחמש שנים ישראל אינה מאפשרת ביקורי משפחות לרגל החגים המוסלמיים. לנוצרים תושבי הרצועה מתירים נוהלי המתפ"ש לצאת לביקורים בישראל ובגדה בחג הפסחא - ובאפריל 2013 התירה ישראל לכ-500 מהם, שגילם נמוך מ-16 או גבוה מ-35 ושאינן להם מניעה ביטחונית, להיכנס לישראל ולגדה לטובת ביקורי משפחות והשתתפות בטקסי החג.⁴⁷

מקרים לדוגמא

אב חורג לא נחשב לקרוב מדרגה ראשונה

א' הוא תושב הרצועה אשר הוריו התגרשו כשהיה בן 12. הוא נשאר לגור עם אמו, וכשזו נישאה בשנית כעבור שנתיים היה בן זוגה כאב עברו ושותף מלא לגידולו. אביו החורג של א' היה בכיר ברשות הפלסטינית שנאלץ לעבור לגדה המערבית ב-2008 בשל השתלטות חמאס על רצועת עזה. אשתו הצטרפה אליו והמנהל האזרחי שינה את מענם לגדה, בדומה לשינוי שנעשה עבור אנשי רשות אחרים שברחו מהרצועה באותה התקופה. א', שהיה אז בן 25, עמד לפני סיום תואר בלימודי רוקחות באוניברסיטה בעזה, ולכן לא יצא עם הוריו לגדה המערבית. לאחר שסיים את לימודיו, נשאר א' לעבוד כרוקח ברצועת עזה.

בפברואר 2012 פנה א' לוועדה האזרחית הפלסטינית וביקש לתאם ביקור בגדה מכיוון שמצבו הבריאותי של אביו החורג הידרדר. בתשובה נמסר לו כי הוועדה כלל אינה יכולה להעביר את הבקשה לצד הישראלי שכן מדובר באב חורג. המוקד פנה לרשויות בשמו, אולם ארבעה ימים לאחר מכן, ב-3.3.12, עוד בטרם התקבל מענה, נפטר האב. למחרת, פנה א' דרך הוועדה האזרחית הפלסטינית בבקשה לתאם את מעברו לצורך השתתפות בלווייה; במקביל, פנה המוקד בשמו גם למוקד ההומניטארי במת"ק עזה. פניות אלה לא נענו בזמן וא' החמיץ את לווית אביו החורג. בעת הלווייה נותרה אמו לבדה, שכן אין לה כל משפחה בגדה ולבני הזוג לא היו ילדים משותפים.

46 ר' לעיל ה"ש 44, סעיפים 3-5א לנוהל.

47 מתפ"ש, "פקודת מתפ"ש - סטאטוס הרשאות לכניסת פלסטינים לישראל, ליציאתם לחו"ל ולמעברם בין איו"ש לרצועת עזה" (21/4/13), פירוט סטאטוס ההרשאות ברצועת עזה סעיף 17 ופירוט סטאטוס הרשאות הנוגעות למעבר בין איו"ש לרצ"ע (ולהפך) סעיף 21 ט, /http://www.gisha.org/UserFiles/File/LegalDocuments/FOIA-travelcriteria/status/2013/21.04.13.pdf

משלא התקבל מענה לבקשתו של א', עתר המוקד לבג"ץ ב-7.3.12⁴⁸. למחרת הגיע למוקד מכתב ממת"ק ארו המזמן את א' לשיחה ב-13.3.12. הפגישה התקיימה לבסוף רק ב-29.3.12, לאחר כמה עיכובים מצד הרשויות. בשיחה נשאל א' מדוע הוא מתעקש לנסוע גם לאחר ימי האבל ונדרש להבטיח כי ישוב לרצועה. ב-1.4.12, יותר מחודש לאחר שהוגשה פניית המוקד ויותר מחודש וחצי לאחר שהחל בניסיון לקבל היתר לביקור בגדה, קיבל א' היתר לביקור בן חמישה ימים אצל אמו.

מפגשים בין בני משפחה, בעיקר בעתות מצוקה

ניבאל מר'ארי, ילידת 1967, היא ילידת ג'נין הגרה עם בעלה וילדיה ברצועת עזה מאז שנת 1993. בשנים הראשונות לנישואיה יכלה מר'ארי לבקר את משפחתה בגדה באופן סדיר, אולם מאז שנת 2000 היא נתקלת בקשיים ומצליחה לקבל אישור רק במצבים קיצוניים. בשנת 2002 היא קיבלה היתר לנסוע לגדה כדי לבקר את אביה שלקה בהתקף לב. בשנת 2004, בראשית השנה ובסופה, נולדו לה ילדים ללא רוח חיים, אך למרות מצבה הקשה נדחו בקשות משפחתה לבקרה. רק במאי 2005 הצליחו הוריה להגיע לבקרה ברצועה למשך חמישה ימים. באוגוסט 2005, כאשר אביה אושפז בירדן, היא נסעה לבקרו שם דרך מעבר רפיח ומצרים. לאחר ביקור זה שוב לא ניתן לה היתר לבקר את אביה בחוליו, וכאשר נפטר ב-10.12.05, לא קיבלה כל מענה לבקשתה ולא יכלה להגיע לימי האבל. היא תיארה את תחושתה בעניין זה:

הדודים שלי מצד אמא הגיעו מארצות הברית כאשר נודע להם על מצבו הבריאותי של אבא, בעוד אני, שגרה בעזה, במרחק זניח בהשוואה לארצות הברית, לא יכולתי להגיע לאבא בגלל שישראל לא הגיבה בכלל לבקשה שלי.

ב-3.6.07 נודע למר'ארי כי אחותה, שגרה בג'נין, חלתה בסרטן. היא הגישה בקשות לקבלת היתר לבקרה - אך למרות שהלכה למשרדי הקישור מדי יום כדי לנסות ולקדם את הבקשה, ניתן לה ההיתר רק כאשר אחותה נפטרה, כעבור חמישה חודשים. גם אז היא עוכבה ביציאה ממחסום ארו והגיעה לג'נין רק לאחר תום הלוויה. כך תיארה בפני בצלם:

עיכבו אותי במחסום ארו ולא השתתפתי בלוויה של אחותי ולא נפרדתי ממנה לפני שהובאה לקבורה. הגעתי לג'נין לקראת רדת החשיכה ומיד הלכתי לבית הקברות. הייתי הרוסה לגמרי ולא עיכלתי את מות אחותי. אני לא ראיתי אותה לפני מותה אך דיברתי איתה בטלפון כמעט מדי יום. אני ובני המשפחה שלי היינו בהלם אך הנוכחות שלי אצל אמא הקלה עליה במשהו. חודשיים לאחר מותה של אחותי חזרתי לעזה...

מאז שנת 2008 ועד נובמבר 2011 לא קיבלתי היתר לבקר את המשפחה שלי. זאת אומרת שבמשך ארבע שנים לא ראיתי את המשפחה שלי. הגשתי בקשות להנפקת היתר בוועדה לעניינים אזרחיים, במיוחד בחגים ובאירועים, אך לשווא.

הביקור האחרון היה בנובמבר 2011. קיבלתי היתר למשך ארבעה ימים בלבד, שבמהלכם ביקרתי את המשפחה שלי ושאלתי בשלום אמא. המפגש עם המשפחה שלי היה כמו

48 בג"ץ 12/1966, ח'ואג'רי נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית, החלטה, 7.3.12.

חתונה. המון קרובי משפחה ושכנים חיכו להגעה שלי כשהם עומדים בכביש. חלק מהם החזיקו במצלמות וצילמו אותי. קרובי משפחה ואחים ואחיות התאספו בבית המשפחה שלי כדי לברך אותי. מאז הביקור הזה ועד היום לא קיבלתי היתר. בעלי הולך דרך קבע אל הוועדה לעניינים אזרחיים כדי לברר בקשר להיתרים. הם מוסרים לו כי אין היתרים לביקור בגדה.⁴⁹

בכל ביקוריה של מר'ארי היא הגיעה למשפחותה לבד; ילדיה ובן זוגה לא זכו להיפגש עם משפחותה. אמה של מר'ארי, פאטמה אבו עיסא, סיפרה לבצלם על הקושי העצום שיוצר עבורה הנתק מבתה המתגוררת ברצועת עזה:

אני מתפללת שלא אמות לפני שאוכל לראות את ניבאל ואת הילדים שלה ואת בעלה פה אצלי בבית. אני לא רוצה שניבאל תבוא לסוכת האבלים שיעשו לי, אני לא רוצה שהביקורים של ניבאל לג'נין יהיו רק לבתי האבל.⁵⁰

עתירה לבג"ץ על מנת לממש זכות לביקור הקבועה בנוהלי המתפ"ש

ר"צ, שגרה ברצועת עזה מאז שנישאה, נאלצה לעתור לבג"ץ פעמיים בהפרש של שלושה חודשים וחצי על מנת שתוכל להשתתף בחתונות אחותה ואחיה בגדה. ב-14.5.12 הגישה בקשה דרך הוועדה האזרחית על מנת לצאת יחד עם בעלה ושני ילדיה הקטנים לחתונת אחותה בגדה, שנקבעה ל-27-28.6.12.⁵¹ משלא נענתה, הגיש המוקד עתירה לבג"ץ ב-19.6.12;⁵² ארבעה ימים לאחר מכן התקבל היתר למעברם לחתונה.⁵³ ב-12.10.12 התעתד אחיה של ר"צ להינשא אף הוא. המוקד פנה למת"ק עזה ב-9.9.12 לצורך קבלת היתר למעבר לגדה עבורה ועבור בנה הקטן.⁵⁴ משלא נענתה, עתר המוקד לבג"ץ ב-30.9.12.⁵⁵ גם במקרה זה אושרה הבקשה ארבעה ימים לאחר הגשת העתירה.⁵⁶

49 העדות נגבתה על ידי ח'אלד אל-עזאיה ב-2.5.13.

50 העדות נגבתה על ידי עאטף אבו א-רוב ב-30.4.13.

51 המוקד שלח מכתבים בעניין למחלקת פניות הציבור במת"ק ארז ב-30.5.12 וב-7.6.12.

52 בג"ץ 4808/12, צויר ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח'.

53 מכתב למוקד להגנת הפרט ממוקד פניות הציבור במת"ק עזה, 23.6.12.

54 מכתב מהמוקד להגנת הפרט למוקד פניות הציבור במת"ק עזה, 9.9.12.

55 בג"ץ 7113/12, צויר ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח'.

56 מכתב למוקד להגנת הפרט ממוקד פניות הציבור במת"ק עזה, 3.10.12.

ג. מעבר מהגדה לרצועה

בעוד ישראל עושה כל מאמץ כדי למנוע מפלסטינים הגרים ברצועה לעבור לגדה ולהשתקע בה, הרי שבכל הנוגע למעבר בכיוון הנגדי - מהגדה המערבית לרצועת עזה - היא נוקטת מדיניות הפוכה. הנוהל המסדיר את המעבר מהגדה לרצועה לצורך "השתקעות" קובע כי "הנחת היסוד היא כי תושב איו"ש רשאי להגיש בקשה להשתקעות קבע ברצ"ע לכל צורך שנתפס כהומניטארי (בד"כ איחוד משפחה)"; זאת בניגוד למעבר בכיוון הפוך, שלגביו מודגש כי נישואין אינם מהווים קריטריון הומניטארי. על פי הנוהל, הבקשה תאושר בכפוף לכך שהמבקש יחתום על מסמך המצהיר שבכוונתו להשתקע ברצועה לצמיתות וכי ידוע לו שלא יוכל לשוב לגדה המערבית, גם לא לביקורים, אלא במקרים הומניטאריים חריגים.⁵⁷

על פי נוהלי המתפ"ש, ישנם שני סוגים של מקרים שייחשבו לכאלה: 1. ביקור של קרוב משפחה מדרגה ראשונה החולה במחלה קשה אשר יש בה חשש לחייו או שהיא מצריכה אשפוז ממושך. במסגרת זו נלקח בחשבון גם גיל החולה. 2. השתתפות בלוויה או בחתונה של קרוב מדרגה ראשונה. הנהלים אינם מתייחסים לקטינים הנלווים למבקש.⁵⁸

המוקד תקף מדיניות זו במסגרת עתירה שהגיש לבג"ץ בדרישה להתיר את כניסתם של תושבת הגדה וילדיה לעזה כדי שיוכלו לשהות לצד אבי המשפחה, ממגורשי "כנסיית המולד".⁵⁹ בין היתר טען המוקד כי התניית המעבר בחתימה על התחייבות להשתקע ברצועה מהווה הפעלת לחץ פסולה תוך ניצול מצוקת המשפחה. משמעות צעד זה היא העברה בכפייה של אוכלוסיה כבושה ממקום מגוריה, פעולה המנוגדת להוראות המשפט הבינלאומי. כמו כן טען המוקד כי ההבחנה שעליה עמדה המדינה, בין ביקור קצר מועד (שיותר במקרים הומניטאריים חריגים בלבד) לבין השתקעות לצמיתות ברצועה (שאותה היא נאותה לאשר) אינה תואמת את מציאות החיים המורכבת של תא משפחתי. בית המשפט אימץ את עמדת המדינה ודחה את העתירה.⁶⁰

לפי הנתונים שהעביר המתפ"ש לבצלם, בשנת 2012 הוגשו 492 בקשות של תושבי הגדה לבקר ברצועת עזה, מתוכן אושרו 166. 326 בקשות נדחו בנימוקים של אי עמידה בקריטריונים, של היעדר מסמכים או על רקע ביטחוני. שישה אנשים חתמו על התחייבות שלא יבקשו לשוב לגדה המערבית, ובעקבות כך הוענק להם היתר לעבור לגור ברצועה.⁶¹

גם במקרה של מעבר מהגדה המערבית לרצועת עזה, הקושי בהשגת היתר יוצר מציאות שבה אנשים מצליחים להיפגש עם יקיריהם רק במצבים קיצוניים של מחלה קשה, אבל או חתונה.

57 "נוהל השתקעות תושבי איו"ש ברצ"ע", דצמבר 2010, סעיפים 1, 2, 3. לצפייה בנוהל המלא: <http://www.hamoked.org.il/Document.aspx?dID=Documents2212>.

58 ר' לעיל ה"ש 44, סעיף 10.

59 בג"ץ 1583/10, אבו חמידה ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח'.

60 שם, פסק דין, 25.3.10.

61 מכתב לבצלם מרס"ן גיא ענבר, דובר המתפ"ש, 4.8.13, במענה לבקשת חופש המידע של בצלם מ-13.3.13.

מקרים לדוגמא

הבקשה נדחתה בטענה שהמצב אינו מספיק חמור

א"א, תושבת בית לחם, הגישה ב-30.4.13 בקשה להיתר לבקר אצל אמה החולה ברצועת עזה, בצירוף מסמכים רפואיים המעידים על מצבה של האם. ב-21.5.13 היא נענתה כי "לאחר בחינת הבקשה על ידי המפקד הצבאי הוחלט כי זו לא תאושר כיוון שמהמסמכים אשר צורפו לבקשתה של התושבת לא קיימת אינדיקציה לסכנת חיים אשר מצריכה הנפקת היתר כניסה לישראל לצורך מעבר לרצועת עזה".⁶² כעבור כשבועיים וחצי, ב-9.6.13, נפטרה האם, ולא"א הונפק היתר כניסה על מנת להשתתף בלוויית אמה.

עיכובים במקרים הדורשים מענה מהיר

בקשה לביקור חולה שנענתה רק לאחר פטירתה

מ"א, תושב שכם, ביקש לבקר את אמו בת ה-88, תושבת הרצועה, אשר אושפזה לאחר שהתגלה אצלה סרטן בעמוד השדרה ואחרי שעברה שבץ מוחי. ב-26.10.11 פנה מ"א למפקדת התיאום והקישור בשכם בבקשה לקבלת היתר לביקור ברצועה. משלא נענה, פנה המוקד בשמו ב-30.10.11, בצירוף מסמכים רפואיים התומכים בבקשה.⁶³ למחרת נמסר מהמנהל האזרחי כי הנושא בטיפול וכי הדחיפות ברורה.⁶⁴ ב-3.11.11 נפטרה האם, בטרם ניתן מענה לבקשה. בו ביום עתר המוקד לבג"ץ בדרישה לאפשר את מעברו של מ"א ואשתו לרצועה; האישור לכך ניתן עוד בטרם הגיע העניין לדיון שנקבע להמשך היום.⁶⁵

אבל דורש מענה מידי

נג'אח חמדאן, שנולדה ברצועת עזה וגרה מזה 33 שנה בבית לחם, סיפרה לבצלם כיצד נשללה ממנה האפשרות לבקר את שני הוריה כשהיו חולים. גם ההיתר להגיע ללוויותיהם התקבל באיחור, ואלה נערכו בהיעדרה:

לפני בערך תשע שנים אבא אושפז בבית החולים במשך חודש והמצב שלו היה קשה. האחים שלי שלחו לי דו"חות רפואיים כדי שאגיש אותם יחד עם הבקשה להנפקת ההיתר. נתנו לי את ההיתר באיחור, יום לאחר שאבא נפטר.

הגעתי לעזה אחרי שנים ארוכות של היעדרות וגעגועים למשפחה. אבא כבר הובא לקבורה בלי שהספקתי לראות אותו בפעם האחרונה ובלי שנפרדתי ממנו. כאשר ראיתי את אמא ואחיי כשהם עומדים בסוכת האבלים התמוטטתי בבכי משום שזו הייתה הפעם הראשונה שראיתי אותם מזה שנים ועוד בסוכת האבלים של

62 מכתב למוקד להגנת הפרט מסגן בר אקוקה, קצין פניות הציבור במנהא"ז, 21.5.13.

63 מכתב מהמוקד להגנת הפרט למנהא"ז, 30.10.11.

64 מכתב מסגן עמוס וגנר, קצין פניות הציבור במנהא"ז, 31.10.11.

65 בג"ץ 8117/11, אבו סתה ואח'י נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית.

אבא, שהלך לעולמו כשאני מתגעגעת אליו. הלכתי עם אחיי כדי להיפרד ממנו בבית הקברות.

בכל פעם שאני נזכרת במעמד שבו עמדתי ליד הקבר של אבא ובביקור אצל המשפחה שלי אני בוכה, במיוחד כשהמעמד חזר על עצמו לפני כשנתיים, כאשר אמא הלכה לעולמה. היא חלתה ואושפזה במשך שלושה חודשים. במהלך התקופה הזו הגשתי בקשות לקבלת היתר כדי לבקר בעזה ולראות אותה אבל אמרו לי כי אם אסע לעזה לא אוכל לחזור.

אחרי שלושה חודשים אמא נפטרה. בכיתי מאוד, לא הספקתי לראות אותה ולהיפרד ממנה. אחיי צילמו את אימא בבית החולים. ראיתי את הקלטת וזה היה בין הדברים הכי קשים שראיתי. זו הייתה הרגשה של מרירות ושל צער. כמה קשה לראות את אמא כשהיא גוססת ואתה לא לידה ולא מחזיק לה את היד ולא נפרד ממנה. אין שום דבר קשה יותר מרגע כואב זה. איך אפשר לשלול מאדם את היכולת לראות את אביו ואמו ולהיפרד מהם במהלך המחלה שלהם? משהו נשבר בתוכי. נכון שכולנו נמות וכולנו ניפרד מאלה שאנו אוהבים אותם בעת מסוימת, אך אנו עושים את זה אחרי שאנחנו נפרדים, בלי שמונעים מאיתנו להיפרד מהיקרים לנו.⁶⁶

עתירה לבג"ץ על מנת לחמש זכות לביקור הקבועה בנהלי המתפ"ש

האחיות ח' ו-ר', ילידות הרצועה הנשואות לתושבי הגדה, נאלצו לעתור לבג"ץ פעמיים על מנת שיתאפשר להן להיכנס לרצועה כדי להשתתף בחתונות של אחיהן - ביולי 2011⁶⁷ ובאוקטובר 2012.⁶⁸ העתירות הוגשו לאחר שפניות המוקד לא נענו במשך יותר משלושה שבועות. לחתונה הראשונה ביקשו האחיות לצרף את ילדיהן, שגילם נע בין 5 ל-18, אולם רק כניסת הבת בת החמש אושרה. לחתונה השנייה ביקשו לצרף את אחד הבנים, בן 14, אולם מפרקליטות המדינה נמסר כי מכיוון שהוא מעל גיל שש ואינו מקרבה ראשונה לחתן אין הוא יכול להתלוות לאמו.⁶⁹

ניתוח לב פתוח - "לא קריטריוני"

אחותה של ס"ת עברה ניתוח מעקפים ברצועת עזה ב-13.3.18. כשבוע לפני הניתוח הגישה ס"ת בקשה להיתר כניסה לרצועה במת"ק רמאללה. כשלים מצד הרשויות הובילו לכך שהיא החמיצה את מועד הניתוח של אחותה. תחילה נטען שמספר תעודת הזהות של האחות כלל לא מופיע

66 העדות נגבתה על ידי סוהא זיד ב-21.4.13.

67 בג"ץ 5049/11, אבו טרבוש ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח'.

68 בג"ץ 7161/12, אבו טרבוש ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח'.

69 הודעת מייל למוקד להגנת הפרט מעו"ד יצחק ברט, עוזר לפרקליט המדינה, 10.10.12.

במסמכים הרפואיים שהוגשו.⁷⁰ לאחר שהובהרה הטעות,⁷¹ נדרשה ס"ת להגיש מחדש את בקשתה במת"ק.⁷² יום לפני תאריך הניתוח נמסר טלפונית כי הבקשה סורבה בשל אי עמידה בקריטריונים.

ב-21.3.13 עתר המוקד לבג"ץ בדרישה לאפשר לס"ת לבקר את אחותה לאחר הניתוח. כעבור חודשיים וחצי פנתה פרקליטות המדינה למוקד בדרישה שיעביר לה מסמך רפואי המתאר את מצבה הנוכחי של האחות, על מנת שיוכלו לבחון את הבקשה על בסיס מצבה העדכני.⁷³ המוקד התנגד בטענה שדרישה זו אינה רלוונטית, שהרי כך ניתן יהיה לדחות עד אין קץ כל בקשה עד שתפסיק להיחשב להומניטארית.⁷⁴

במענה המדינה לבג"ץ נטען כי "הניתוח עצמו אינו מעמיד את המנותח בסכנת חיים". בתשובתה גם ניסתה המדינה להמעט בערך הטעויות שהתרחשו בטיפול בפניות הראשונות של ס"ת.⁷⁵ בדיון בפני שופטי בג"ץ טענה המדינה כי גם לולא הטעויות לא הייתה הבקשה עומדת בקריטריונים, שכן מדובר בניתוח פשוט. השופטת חיות אמרה כך:

את הטיעון הזה מאוד קשה לקבל. ההצעה שלנו היא לשקול את המקרה המאוד חריג הזה, בגלל כל מיני כשלים שקרו במקרה הזה... יש לנו כוונה די רצינית להוציא כאן צו... קיבלתם חומרים שמדובר בניתוח לב פתוח, אם מישהו חושב שזה ניתוח פשוט אז יש בעיה עם העמדה המקצועית.⁷⁶

ב-27.6.13, יותר משלושה חודשים לאחר הניתוח שעברה אחותה ובטרם ניתן פסק דין, קיבלה ס"ת היתר לבקרה ברצועת עזה.

מקרה זה משקף אירוע נדיר בשל העובדה שבסופו של דבר הותר לס"ת לבקר את אחותה גם בחלוף זמן. הדבר התאפשר בשל העתירה לבג"ץ, שבה הביעו השופטים ביקורת על הפגמים הברורים שנפלו בהתנהלות הרשויות הישראליות בטיפול בבקשה, ובראשם העמדה הרפואית שהציגה המדינה. ברוב המקרים, כאשר נקבע כי המקרה הרפואי אינו חמור דיו, נאלצים קרובי המשפחה לוותר על מימוש זכותם לבקר את קרוביהם החולים.

70 מכתב למוקד להגנת הפרט מסגן בר אקוקה, קצין פניות הציבור במנהא"ז, 11.3.13.

71 מכתב מהמוקד להגנת הפרט לסגן בר אקוקה, 14.3.13.

72 מכתב מסגן בר אקוקה למוקד להגנת הפרט, 14.3.13.

73 מכתב למוקד להגנת הפרט מעו"ד ראובן אידלמן, עוזר ראשי לפרקליט המדינה, 2.6.13.

74 מכתב מהמוקד להגנת הפרט לעו"ד ראובן אידלמן, 3.6.13.

75 בג"ץ 2204/13 ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית, תגובה מקדמית מטעם המשיבים, 13.6.13.

76 שם, פרוטוקול דיון, 17.6.13.

מעבר רפיח

לאחרונה דחה בית המשפט עתירה שהגיש המוקד בעניין מעבר מהגדה לעזה דרך ישראל לצורך ביקור אם חולה, בציינו כי "לעת הזו ניתן להגיע מאיו"ש לעזה אף דרך רפיח, עם כל אי הנוחות שבדבר".⁷⁷ ואולם, חובתה של ישראל לאפשר תנועה חופשית בין הגדה לרצועה אינה תלויה בגורמים חיצוניים כמו נכונות המדינות השכנות להתיר מעבר דרכן. גם כיום, שמונה שנים לאחר שהסיגה את כוחותיה מרצועת עזה, ישראל מונעת מתושבי הרצועה להפעיל נמל תעופה ונמל ימי ואוסרת עליהם לעבור דרך מעבר אלנבי שבין הגדה המערבית לירדן או דרך שדה התעופה בן גוריון - ובכך מונעת מהתושבים לממש את זכותם לחופש התנועה. לכן, מכיוון שישראל אינה ממלאת את חובתה זו, יש לפתיחת מעבר רפיח ולסגירתו השפעה גדולה על תושבי הגדה המבקשים לבקר ברצועה, ובמיוחד עבור מי שאינם עומדים בקריטריונים הנוקשים שמציבה ישראל למעבר.

ישראל אינה מאפשרת למי שכתובתו במרשם האוכלוסין רשומה ברצועת עזה להיכנס לגדה דרך גשר אלנבי ללא היתר מיוחד.⁷⁸ נוסף על כך, תושבי רצועת עזה המבקשים להיכנס לירדן נדרשים לקבל היתר מהממשל הירדני המאשר שאינו מתנגד לבואם. על כן,

אחמד נסאר. צילום: סלמה א-דבעי

77 בג"ץ 5952/12, אבו משא'ח ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח', פסק דין, 21.3.13.

78 ר' "נוהל מעבר תושבי רצועת עזה במסוף אלנבי" באתר המתפ"ש: http://www.cogat.idf.il/Sip_Storage/FILES/8/3528.pdf

גם כאשר פתחה מצרים את מעבר רפיח לא יכלו תושבי הרצועה להגיע לביקורים בגדה בלי קבלת היתר מישראל.

פתיחת מעבר רפיח כן אפשרה לתושבי הגדה המערבית להגיע לרצועת עזה - בנסיעה דרך ירדן ומצרים. נסיעה כזו יכולה להימשך כמה ימים, בכל כיוון, ועלותה עשויה להגיע לאלפי שקלים. לשם השוואה, המעבר מהגדה לרצועה דרך ישראל אורך שעות ספורות בלבד. נוסף על כך, פתיחת המעבר אינה קבועה ומצרים יכולה לסגור אותו בכל עת. כך אירע למשל ביולי 2013, ומאז מגבילה מצרים את המעבר.

אחמד נסאר, יליד הרצועה, גר בשכם מאז שנת 1996 - אך כתובתו במרשם האוכלוסין עודכנה רק ב-2012. לאחר 12 שנים שבהן לא נפגש עם משפחתו נסע נסאר לרצועת עזה יחד עם אשתו וילדיו דרך ירדן ומצרים; זאת לאחר שהובהר לו במשרדי הקישור הפלסטיני כי גם אם יקבל היתר ישראלי לבקר את הוריו המבוגרים, ההיתר יהיה עבורו בלבד ולא לאשתו וילדיו. הוא תיאר לבצלם את תלאות הדרך הארוכה:

בגשר אלנבי עברנו דרך הצד הפלסטיני ולאחר מכן עברנו דרך הצד הישראלי ולאחר מכן אל הצד הירדני ולאחר מכן אל גשר ירדן ומשם אל עקבה. היינו אמורים לנסוע בספינה, אבל לפני שעלינו עליה נאלצנו לישון בכביש משום שלא היה זמן להזמין מקום בבית מלון, לא חשבתי כי יהיה עיכוב כזה במעברים. בשעה 5:00 לפנות בוקר הגיעה הספינה המצרית. היו שם תושבים רבים עם הרבה מטען ואני חששתי שהיא תשקע. תנאי הנסיעה היו מתישים מאוד. האוכל בספינה היה מגעיל וילדיי סירבו לאכול. המצב בשירותים היה ממש רע.

כאשר הגענו אל הנמל במצרים חיכינו במשך שש שעות בערך עד שהגיעו התיקים שלנו. הדרך לרפיח לקחה 13 שעות... הגענו למעבר רפיח בשעה 5:00 לפנות בוקר. המעבר נפתח רק בשעה 10:00 והמצרים שם לא הסכימו לתת לנו להיכנס. סירבתי ללכת ואמרתי להם שאנחנו כבר שלושה ימים בנסיעה והילדים עייפים מאוד ואין לנו לאן ללכת. הם ריחמו עלינו ונתנו לנו להיכנס למסגד קרוב והביאו לנו קצת אוכל. הטמפרטורות הגבוהות והיתושים רק הכבידו עלינו עוד יותר. בשעה 10:00 נפתח המעבר ואנו עברנו.⁷⁹

79 העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי ב-1.6.13.

4. בין רצועת עזה לישראל

דו"ח זה אינו עוסק בכניסת תושבי עזה לישראל - המתאפשרת בשגרה רק לקבוצות מסוימות של סוחרים וכן במקרים הומניטאריים וחריגים שרובם קשורים לטיפול רפואי - אלא רק בכניסת אזרחים ותושבים ישראלים לרצועה וביציאתם ממנה. החל מ-1994, מועד כניסת הרשות הפלסטינית לרצועת עזה במסגרת יישום הסכם אוסלו א' (הסכם קהיר), כל כניסה של אזרח או תושב ישראל לרצועת עזה מצריכה קבלת אישור מראש מהרשויות הישראליות.

בשנת 2003 חוקקה ישראל "הוראת שעה" המונעת מתושבי השטחים הכבושים הנישאים לישראלים לקבל מעמד בישראל או לשהות בה.⁸⁰ במהלך השנים נקבעו חריגים לאיסור המוחלט שבחוק, המאפשרים קבלת היתרי שהייה או מעמד זמני בישראל במקרים מסוימים. ואולם, בשנת 2008 נחסמה בפני תושבי הרצועה האפשרות להיכלל בין חריגים אלה, לאחר שהממשלה קבעה כי רצועת עזה היא אזור שבו מתבצעת פעילות "העלולה לסכן את ביטחון ישראל", ולכן אין לתת רישיון ישיבה או היתר שהייה בישראל למי שגר ברצועת עזה או שמענו רשום בה.⁸¹ כך, בני זוג שאחד מהם תושב רצועת עזה והאחר ישראלי אינם יכולים לגור יחד בישראל והם חייבים לגור ברצועה או לחיות בנפרד.

החיים המשותפים ברצועה של בני זוג אלה מוסדרים באמצעות "נוהל משפחות חצויות". הנוהל מחייב את בני הזוג הישראלים לקבל היתרים בכל פעם שהם נכנסים לרצועה. את ההיתרים יש לחדש מדי כמה חודשים. ילדיהם הישראלים של אזרחי ישראל ותושביה הגרים ברצועת עזה נדרשים, עם הגיעם לבגרות, לעזוב את משפחתם שברצועה ולעבור לגור בישראל. למשפחות ישראליות שלהן קרובי משפחה ברצועה מתאפשר לבקר ברצועת עזה רק במקרים הומניטאריים חריגים, הנוגעים לקרובים מדרגה ראשונה בלבד.

לפי המתפ"ש, שהו ברצועת עזה בתאריך 9.7.13 - במסגרת "נוהל משפחות חצויות" או לצורכי ביקורים - 278 ישראלים מעל גיל 16 ו-157 ישראלים נוספים מתחת לגיל זה. מהמתפ"ש נמסר כי מערכת המחשוב שלהם אינה מאפשרת פילוח בין אזרחי ישראל לתושביה (פלסטינים החיים בירושלים המזרחית ומחזיקים בתעודת זהות כחולה).⁸²

80 חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), תשס"ג-ג-2003.

81 חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), תשס"ג-ג-2003 - הארכת תוקף; החלטה מס' 3598 של הממשלה מיום 15.06.08, <http://www.hamoked.org.il/files/2010/113190.htm>.

82 מכתב לבצלם מרס"ן גיא ענבר, דובר המתפ"ש, 10.7.13, במענה לבקשת חופש המידע של בצלם מ-2.4.13.

א. נוהל "משפחות חצויות" - אזרחיות ותושבות ישראליות הנשואות לתושבי הרצועה

הנוהל

בעקבות דרישה שהעלה המוקד כבר בראשית שנות ה-90, גיבשה ישראל בשנת 1995 נוהל שלפיו יוכלו אנשים מ"משפחות חצויות" לחיות עם משפחתם בעזה ובה בעת לשמור על קשריהם עם משפחותיהם בישראל.⁸³ נוהל זה תקף עד היום. רוב הישראלים שגרים ברצועה או מבקרים בה מתוקף הנוהל הן נשים, ולכן הנוהל יתואר להלן בלשון נקבה. בכל המקרים של גברים ישראלים הנשואים לתושבות עזה שבהם טיפל המוקד, בחרו הגברים לגור בישראל ולהגיע לביקורים ברצועה.

על פי הנוהל, בת הזוג הישראלית של תושב עזה רשאית להגיש בקשה להיכנס לרצועה, בצירוף מסמכים תומכים, ל"משרד הישראלים" של מנהלת התיאום והקישור במחסום ארז. כניסה זו יכולה להיות לצורך ביקור בן הזוג שברצועה, במקרה שבו בני הזוג גרים בנפרד; או, במקרה שבו בני הזוג גרים יחד ברצועה, לצורך חזרה לביתה בעזה לאחר ביקור בישראל. הבקשות נבדקות באופן פרטני על ידי המת"ק וגורמי הביטחון, היכולים לשלול את בקשתה בטענה שקיימת מניעה ביטחונית: בגין המבקשת, בן זוגה או המשפחה המורחבת.⁸⁴

אם הבקשה מאושרת, ניתן לאישה היתר מוגבל בזמן, שתוקפו משתנה בהתאם למצב הביטחוני. בתחילה ניתנו היתרים לתקופה של שלושה חודשים, עם פרוץ האינתיפאדה השנייה הוגבל משך ההיתר לחודש וכיום הוא ניתן לתקופה של שישה חודשים.⁸⁵ מי שמעוניינת להמשיך לשהות ברצועת עזה בתום תקופה זו, נדרשת להתייצב אישית במחסום ארז סמוך למועד שבו פג תוקף ההיתר.⁸⁶

מכיוון שמדובר באזרחיות ישראל ובתושבותיה, הן זכאיות להיכנס לישראל דרך מחסום ארז בכל עת שיחפצו. אלא שעם כניסתן לישראל פג תוקף היתר השהייה שלהן בעזה - ועליהן להגיש בקשה חדשה לכניסה לרצועה.

נשים הממשיכות לשהות ברצועה בלי שחידשו את ההיתר נתקלות בקשיים בקבלת היתר כניסה חזרה לרצועה - כאשר הן יוצאות ממנה לישראל. בדרך כלל, כאשר נשים אלה מגיעות למחסום ארז על מנת להיכנס לישראל, הן נלקחות לחקירה במשטרה בחשד להפרת צו אלוף האוסר על כניסת ישראלים לרצועה. במקרים בודדים אף הועמדו על כך נשים לדין.⁸⁷ ישנן נשים השהות ברצועה כבר כמה שנים ללא היתרים בתוקף, ונמנעות מלצאת מהרצועה מחשש פן יבולע להן -

83 מכתב למוקד להגנת הפרט מקמ"ש רון שלו, עוזר ליועמ"ש עזה, 12.9.95.

84 ר' לדוגמא בג"ץ 6409/08, עזבה ואח' נ' אלוף פיקוד הדרום ואח', בקשה בהסכמה למחיקת העתירה, 24.11.08.

85 מכתב מהמוקד להגנת הפרט ליועמ"ש עזה בנושא קיצור משך ההיתר משלושה חודשים לחודש, 24.1.02: <http://www.hamoked.org.il/items/8624.pdf>

86 מכתב למוקד להגנת הפרט ממיטל זריהן, עוזרת יועמ"ש עזה, 9.11.04, סעיף 8: <http://www.hamoked.org.il/items/8623.pdf>

87 שם, סעיף 11.

מחסום ארז. צילום: ריאן רודריק ביילר, 18.12.13, www.activestills.com

אם בשלילת האפשרות לקבל היתר כניסה לרצועה לאחר שישהו בישראל, ואם בשלילת מעמד התושבות במקרה של נשים מירושלים המזרחית.⁸⁸

במהלך האינתיפאדה השנייה הקפיאה ישראל כמה פעמים את "נוהל משפחות חצויות", לפרקי זמן שנעו בין ימים בודדים לשבועות ממושכים. בתקופות אלה המת"ק לא חידש את היתריו של מי שהמשיכו לשהות ברצועה ולא הנפיק היתרים למי שביקשו להיכנס לרצועה מישראל. עם זאת, בתגובה שנמסרה לבג"ץ ב-27.8.04 טענה המדינה כי הנוהל ממשיך להתקיים ללא הפרעה גם במהלך האינתיפאדה.⁸⁹ מאז ניתנה הודעה זו מתקיים הנוהל כסדרו - ונכון להיום, גם כאשר נסגר מחסום ארז לתנועת פלסטינים בעקבות אירועים ביטחוניים, מעברן של ישראליות שהן בנות זוג של תושבי רצועת עזה מתאפשר בדרך כלל.⁹⁰

לדיהן של אזרחיות ישראליות זכאים לאזרחות ישראלית, ויש להם זכות מוקנית להיכנס לארצם כל אימת שיחפצו. ואולם, על מנת לזכות במעמד בישראל צריכה אמם לרשום אותם במרשם האוכלוסין הישראלי. עד שיירשמו, מתייחס אליהם הצבא כאל תושבי רצועת עזה. ילדים שנרשמו

88 ר' להלן, עמ' 35.

89 בג"ץ 10043/03, אבגי'אן ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה, תגובה משלימה (מס' 2) מטעם המשיב, 27.8.04, סעיף 22.

90 ר' גישה, ענישה זוחלת, מאי 2013, <http://www.gisha.org/UserFiles/File/publications/Creeping-Punishment/Creeping-Punishment-may2013-heb.pdf>; וכן גישה, "מסמכי מדיניות הצבא בנוגע להסדרת מעבר אנשים וסחורות בגדה המערבית וברצועת עזה", 25.6.13, http://www.gisha.org/item.asp?lang_id=he&p_id=2013, 25.6.13, 21.3.13, 28.2.13, 12.5.13 ועוד.

מקבלים באופן אוטומטי היתרי שהייה ברצועת עזה עם ההיתר של אמם, עד הגיעם לגיל 16. מגיל זה, נדרשים בני נוער להצטייד בתעודות זהות ולעבור "אבחון ביטחוני" כתנאי לכניסתם לרצועה. עם הגיעם לגיל 18 ולאור היותם בגירים אין הם נחשבים עוד לחלק מ"המשפחה החצויה" והנוהל מפסיק לחול עליהם. לצעירים אלה אין עוד אפשרות להמשיך לשהות ברצועת עזה עם משפחתם ובקשותיהם להיתרי כניסה לרצועה נדחות. אין גם נוהל המאפשר להם לבקר את הוריהם ואת משפחתם ברצועה באופן סדיר, מלבד במקרים הומניטאריים חריגים.

לדיהן של תושבות ישראל (ירושלים המזרחית) הגרות ברצועת עזה נרשמים במרשם הפלסטיני כתושבי עזה ואינם נחשבים לישראלים: זאת מכיוון שלצורך קבלת מעמד של תושב יש להוכיח כי מרכז החיים הוא בישראל. "נוהל משפחות חצויות" כלל אינו מתייחס לכניסתם לישראל. במקרה של תושבות הגרות בישראל ורק מבקרות את בן זוגן ברצועת עזה, מקבלים הילדים, הגרים עם אמם בירושלים, מעמד של תושבי ישראל, והם נכנסים לביקורים ברצועה ביחד עם האם בכפוף לקבלת היתר.

על פי נתונים שמסר המתפ"ש לבצלם, ישנם כיום כ-425 ישראלים וישראליות - אזרחים ותושבי ירושלים המזרחית גם יחד - הנשואים לתושבי רצועת עזה. כ-340 מהם מקבלים היתרים על בסיס קבוע מתוקף "נוהל משפחות חצויות", אם בהיתרים מתחדשים מתוך הרצועה ואם בהיתרי כניסה מישראל. המתפ"ש לא פירט את גילאי מקבלי ההיתרים, וכן לא נקב בסיבות לכך ש-85 הנותרים לא קיבלו היתרים. אי לכך, לא ברור האם הם לא ביקשו כלל היתרים או שבקשותיהם נדחו.⁹¹

קשיים ביישום הנוהל

נשים ישראליות המבקשות לקבל היתרים מכוחו של "נוהל משפחות חצויות" נתקלות שוב ושוב בבעיות בירוקרטיות, ולעתים גם בטענות בדבר מניעה ביטחונית, המקשות על ניהול תקין של חייהן. בין 2008 ל-2012 טיפל המוקד בכ-550 פניות שעניינן כניסה לרצועת עזה מישראל מכוח "נוהל משפחות חצויות".

הבעיות העיקריות שבהן נתקלות נשים אלה הן:

א. **קבלת היתר כניסה לרצועה:** זהו המכשול העיקרי שעמו נאלצות להתמודד ישראליות שגרות ברצועת עזה. הן יכולות, אמנם, לצאת מהרצועה כרצונן, אך את הבקשה לשוב לביתן הן יכולות להגיש רק כשהן שוהות בישראל. תהליך אישור הבקשה נמשך שבועות רבים, ואף יותר מכך בתקופות של מתיחות ביטחונית ברצועה. כתוצאה מכך, שהייתן בישראל של רבות מהנשים - במנותק מבן זוגן ומילדיהן שנשארו ברצועה - נמשכת הרבה מעבר למתוכנן, בניגוד לרצונן ובלי שידעו מתי ישובו למשפחתן. חוסר הוודאות והחשש מניתוק ממשפחתן במשך זמן רב, בעיקר כאשר מדובר באמהות לילדים, מונעים מרבות מהן לבקר את משפחתן בישראל מלכתחילה.

ב. **חידוש היתרים מתוך הרצועה:** מי שמבקשת לחדש את היתר שהייה שלה ברצועה, נדרשת להגיע למחסום ארז באופן אישי. הנשים נדרשות לוודא מראש עם "משרד הישראלים" במת"ק עזה כי ניתן לחדש את ההיתר. ואולם, בחלק מהמקרים אין מענה טלפוני או שהפקס

91 מכתב לבצלם מרס"ן גיא ענבר, דובר המתפ"ש, 10.7.13, במענה לבקשת חופש המידע של בצלם מ-2.4.13.

מקולקל. במקרים אחרים נמסר להן מידע שגוי ולפיו הן רשאיות להגיע לחדש את ההיתר, אך כאשר הגיעו סירבו החיילים לאפשר להן לעבור לצדו השני של המחסום והן נאלצו לשוב לביתן בלי שההיתר חודש. מעבר לכך, ישנן נסיבות המקשות לעיתים על התייצבות אישית - כמו בעת מחלה או לאחר לידה.

ג. **הגבלות על כניסת ילדים של תושבות ישראל (ירושלים המזרחית) לישראל:** "נוהל משפחות חצויות" אינו מתייחס לכניסת ילדים של תושבות ישראל, אשר מעמד התושבות שלהן אינו מועבר באופן אוטומטי לילדיהן. כאשר ילדים אלה גרים ברצועת עזה, הם נרשמים במרשם האוכלוסין הפלסטיני. עד 2008 יכלו ילדי תושבות עד גיל 16 להיכנס לישראל יחד עם אמם בלי שנדרשו להיתר מיוחד. ב-2008 החל המתפ"ש לדרוש כי הילדים יחזיקו בהיתר משלהם בכל כניסה לישראל, ובתחילה הונפקו היתרים אלה במהירות יחסית.⁹² ואולם, בשנת 2010 החל המתפ"ש לאסור על קטינים מעל גיל שש להיכנס לישראל עם אמם התושבת, בדומה לנוהל שחל על תושבי הרצועה המקבלים היתר כניסה לישראל לצרכים הומניטאריים.⁹³ בית המשפט המחוזי בבאר שבע דחה עתירה שהגיש המוקד בנושא זה.⁹⁴ כיום ניתנים היתרים פרטיים לקטינים עד גיל שש על מנת להתלוות לאמם. לעתים ניתנים היתרים למשכי זמן קצרים מאוד, פחות מפרק הזמן שנדרש עבור אמם כדי לחדש את היתר הכניסה שלה לרצועה. במקרים כאלה, הילד שוהה בישראל באופן לא חוקי, בעל כורחו, עד שמוסדר היתר הכניסה של אמו לרצועה. ילדים מעל גיל שש כלל אינם מורשים להתלוות לאמם כשהיא נכנסת לישראל.

ד. **מניעה ביטחונית:** קבלת היתר כניסה לרצועת עזה מותנית בהיעדר מניעה ביטחונית, הנוגעת למי מבני הזוג או לבני משפחתם. במקרה שבו נטען כי קיימת מניעה כזו לא יינתן היתר כניסה לרצועה. ההנמקה של הרשויות לכך שההיתר נשלל גם במקרים שבהם החשד אינו נוגע לנשים עצמן, אלא לאדם אחר מהמשפחה המורחבת, היא שהמעברים התכופים של הנשים הישראליות עלולים להביא לניצולן על ידי גורמי טרור. כאשר עולה טענה בדבר מניעה ביטחונית, המידע נותר חסוי. אין כל אפשרות לערער על ההחלטה מלבד באמצעות פנייה לבג"ץ - וגם שם מוצג החומר הביטחוני החסוי במעמד צד אחד בלבד. במסגרת כמה עתירות לבג"ץ שהגיש המוקד, הסכימה המדינה לאפשר את המעבר בין ישראל לרצועת עזה, בתנאים שהגבילו את תדירות המעבר אך לא מנעו אותו לחלוטין, על מנת לאפשר לבני הזוג לנהל חיים תקינים.⁹⁵ בעבר היו מקרים שבהם המדינה התנגדה לכל הסדר - ומבני הזוג נמנעה כל אפשרות להיפגש - דבר שהוביל בחלק מהמקרים לפרידה של בני הזוג ולגירושין.⁹⁶ בשנים האחרונות לא נתקל המוקד במקרים כאלה.

92 מכתב מהמוקד להגנת הפרט לאלוף איתן דנגוט, מתאם פעולות הממשלה בשטחים, 10.6.10. <http://www.hamoked.org.il/files/2010/112960.pdf>

93 ר' לעיל, ה"ש 44, סעיף 5א.

94 עת"ם 10-07-50482, **אבריקה ואח' נ' מפקד אזור רצועת עזה ואח'**, החלטה, 5.8.10.

95 ר' לדוגמא בג"ץ 5535/11, **אלסאנע נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'**, פסק דין, 22.9.11; בג"ץ 5122/12, **אבו סמחן ואח' נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'**, הודעה מטעם המשיב, 8.8.12.

96 ר' לדוגמא בג"ץ 6409/08, **עזבה ואח' נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'**. להרחבה ר' אתר המוקד: http://www.hamoked.org.il/Document.aspx?dID=606_update

הפעלת לחץ על ישראלית שגדלה ברצועה שלא לחזור לישראל

נ' ומ' הן אחיות אזרחיות ישראל - בנות לאם ישראלית ולאב תושב הרצועה - שחיו כל חייהן ברצועת עזה. לאחר הגיען לגיל 18 חודשו היתרי השהייה שלהן ברצועה ללא כל בעיה, ובלי שהיו מודעות לכך שהדבר אינו נכלל ב"נוהל משפחות חצויות". השתיים המשיכו בלימודיהן בתיכון ובאוניברסיטה ברצועת עזה וחידשו את ההיתרים מתוך הרצועה וגם מישראל, כאשר יצאו לביקורים. באוקטובר 2010, בהיותה בת 23, נכנסה נ' לישראל לבקר את משפחתה והגישה, כהרגלה, בקשה להיתר כניסה לרצועה כדי שתוכל לשוב לביתה. במשך חמישה חודשים מסר "משרד הישראלים" במת"ק למוקד, שוב ושוב, כי העניין בטיפול. פעם אחת אף נמסר למוקד כי נ' יכולה להיכנס לרצועה רק לצורך הומניטארי. במשך כל התקופה נאלצה נ' להישאר בישראל, ובשלב מסוים אף מצאה שם עבודה על מנת שלא להיות נטל על בני המשפחה שבישראל.

במארס 2011, כחמישה חודשים לאחר שנ' הגישה את הבקשה לשוב לרצועה, ענה "משרד הישראלים" למוקד כי "עקב טעות, הותרה שהיית מרשתכם ברצועה גם לאחר הגיעה לגיל 18 אך אין בכך בכדי להקנות לה כל זכות לצאת מישראל לרצועה גם כיום"⁹⁷. המוקד הגיש עתירה לבג"ץ, בדרישה כי תותר כניסתה של נ' לרצועה. בתשובה מסרה המדינה כי היא לא תתנגד להארכת שהותה של נ' ברצועה במסגרת "נוהל משפחות חצויות", אולם, אם תצא שוב לישראל, היא לא תוכל לשוב לרצועת עזה. לאחר התלבטות הסכימה נ' לתנאי זה, תוך שהמוקד מדגיש כי מדובר בהפעלת לחץ פסול על אזרחית ישראלית לבחור בין חיים בישראל ללא הוריה ובין חיים עם משפחתה ברצועת עזה.

בינתיים, אחותה של נ', מ', שלמדה באותה עת באוניברסיטה ברצועת עזה, נמנעה מלחדש את ההיתר שלה, מחשש שגם היא תיאלץ לעזוב את רצועת עזה, לקטוע את לימודיה ולהתנתק ממשפחתה. בסופו של דבר בחרו האחיות להמשיך את חייהן בישראל, על אף הניתוק מהוריהן בעזה.

97 מכתב למוקד להגנת הפרט מרס"ב עאמר נסראלדין, מפקד "משרד הישראלים" במת"ק עזה, 17.3.11.

שלילת תושבות - ירושלים המזרחית

בפני תושבות ירושלים המזרחית הנשואות לתושבי רצועת עזה ניצבים קשיים נוספים על אלה שפורטו לעיל. לאחר כיבוש השטחים החילה ישראל את חוקיה על ירושלים המזרחית ועל עשרות אלפי דונם שסביבה והקנתה מעמד של תושבות קבע לאנשים שגרו שם. כעבור כעשרים שנה התבררה המשמעות של מעמד זה: על פי עמדת המדינה, שאושרה בפסיקת בג"ץ, מעמד זה "פוקע" כאשר בעל המעמד אינו גר בפועל בירושלים.⁹⁸ לצורך כך, די שיתקיים אחד משלושה תנאים המפורטים בתקנות הכניסה לישראל: 1. שהייה מחוץ לישראל למשך שבע שנים לפחות. 2. קבלת רישיון קבע לישיבה במדינה אחרת. 3. קבלת אזרחות של מדינה אחרת.⁹⁹

בשנים הראשונות שלאחר הכיבוש תקנות אלה כמעט ולא נאכפו. ואולם, בדצמבר 1995 שינה משרד הפנים את מדיניותו וקבע שמעמדם של תושבי ירושלים המזרחית ששהו מחוץ לעיר יותר משבע שנים - גם אם חזרו כדי לחדש את היתרי היציאה שלהם וגם אם גרו בגדה המערבית או ברצועת עזה - יישלל.¹⁰⁰ בעקבות עתירה שהגישו המוקד וארגונים נוספים לזכויות האדם לבג"ץ, הגיש במארכס 2000 שר הפנים דאז, נתן שרנסקי, תצהיר לבג"ץ שבו הודיע כי המדיניות תיפסק וכי משרד הפנים ישוב למדיניותו הקודמת ולפיה כל עוד התושבים שומרים על "זיקה נאותה" לירושלים לא יישלל מעמדם. כמו כן נקבע כי משרד הפנים יחזיר את המעמד לתושבים שמהם הוא נשלל לאחר שנת 1995, בתנאי שישהו לפחות שנתיים בירושלים. תושבים שלא נמסרה להם הודעה על פקיעת התושבות, יראו אותם כאילו תושבותם לא פקעה.¹⁰¹

מנתונים שמסר משרד הפנים למוקד ולבצלם במהלך השנים עולה כי בין 1967 ל-2012 שללה ישראל את מעמדם של יותר מ-14,200 פלסטינים מירושלים המזרחית. על פי נתונים אלה, היקף שלילת התושבות לאורך השנים אינו אחיד, ושיאו ב-4,577 שלילת תושבות שביצע משרד הפנים בירושלים המזרחית בשנת 2008.

תושבות ירושלים המזרחית שגרות ברצועת עזה במסגרת "נוהל משפחות חצויות" אינן מאבדות את מעמדם כתושבות ישראל כל עוד הן מחדשות את היתריהן כסדרם. ואולם, לעתים נמסר להן במחסום ארז כי תעודת הזהות שבה הן מחזיקות בלוייה ועליהן לחדשה. כאשר הן מגיעות למשרד הפנים, מסרבים הפקידים לתת להן תעודות זהות חדשות משום שאינן גרות בפועל בירושלים. לאחר סבך ביורוקרטי לא פשוט, מעניק להן משרד הפנים מסמך זיהוי חלופי - במקום תעודת זהות - המאפשר להן להיכנס לרצועת עזה.

98 בג"ץ 282/88, עווד נ' ראש הממשלה ושר הפנים, פ"ד מב(2) 424 (1988).

99 תקנות הכניסה לישראל התשל"ד-1974, סעיף 11א.

100 ר' המוקד ובצלם, **הטרנספר השקט נמשך: שלילת מעמד התושבות וזכויות סוציאליות מתושבי מזרח ירושלים**, ספטמבר 1998, עמ' 6.

101 בג"ץ 2227/98, **המוקד להגנת הפרט ואח' נ' משרד הפנים ואח'**, תצהיר תשובה נוסף, 15.3.00 ("תצהיר שרן - קי") <http://www.hamoked.org.il/items/3055.pdf>.

מ"ב, תושבת ירושלים המזרחית, הגיעה ב-24.7.11 למשרד הפנים וביקשה לחדש את תעודת הזהות שלה. פקידי משרד הפנים הפעילו עליה מכש לחצים כדי שתירשם כתושבת רצועת עזה ואחת הפקידות אף טענה כי זה הדבר היחיד שבו הם יכולים לסייע לה. מ"ב סירבה, בין השאר מאחר שקבלת תעודת זהות פלסטינית תיחשב לקבלת תושבות במקום אחר ועלולה להוות בסיס לשלילת מעמד התושבות שלה בישראל. מלווה מטעם המוקד שהגיעה עמה לא הורשתה להתערב. בסופו של דבר, הונפק עבורה באותו היום מסמך זיהוי במקום תעודת זהות חדשה.

ב. ביקורים של ישראלים ברצועת עזה

הנהלים

עם פרוץ האינתיפאדה השנייה, הקשיחה ישראל את הקריטריונים למתן היתרים לביקורים של ישראלים ברצועת עזה. במסגרת פסק דין שניתן בשנת 2002, הבהיר נשיא בית המשפט העליון דאז, אהרון ברק, כי כניסת ישראלים לרצועת עזה לצורך ביקורים אינה כלולה בגדר חופש התנועה שמוקנה להם כחוק:

הכניסה לשטח צבאי סגור איננה יציאה מהארץ ואיננה כלולה בזכות החוקתית לצאת מן הארץ. הוא הדין לעניין חופש התנועה של העותרים. אכן, השטח הנדון הוכרז כשטח צבאי סגור. משכך, אין עוד לעותרים - או לכל פרט אחר - זכות להיכנס לשטח האמור, במסגרת מימוש חופש התנועה שלהם.¹⁰²

כיום מתאפשרת כניסתם של ישראלים לרצועת עזה, שלא במסגרת "נוהל משפחות חצויות", רק במקרים הומניטאריים ובנסיבות חריגות: ביקור קרוב משפחה מדרגה ראשונה שחלה במחלה קשה, לוויה או חתונה של קרוב משפחה מדרגה ראשונה, ונלווים למי שבקשה שכזו אושרה עבורו - בן זוג וקטינים עד גיל 18. כל כניסה מותנית בהיעדר מניעה ביטחונית. קריטריונים אלה גובשו באוגוסט 2004, במסגרת תשובת המדינה לעתירה שהגיש המוקד להגנת הפרט.¹⁰³

עד לאינתיפאדה השנייה נהגה ישראל להתיר את כניסתם של אזרחי ישראל ותושביה לרצועה במהלך החגים המוסלמיים, עיד אל-פיטר ועיד אל-אדחה, ובחגים הנוצריים, חג המולד וחג הפסחא. ביקורים אלה היו הזדמנות למפגשים משפחתיים נדירים. במהלך האינתיפאדה השנייה ביטלה ישראל את הנוהג. בשנת 2004, בעקבות עתירות שהגיש המוקד, התחייבה המדינה לאפשר את ביקורי החגים, ואף הוסכם כי אם הביקורים לא יצאו אל הפועל מסיבות כלשהן ייקבע להם מועד חלופי.¹⁰⁴

בשנים 2005-2012 הגיש המוקד שבע עתירות לבג"ץ בדרישה להורות למדינה לקיים את התחייבותה זו ולאפשר את ביקורי החגים.¹⁰⁵ בעקבות שלוש העתירות הראשונות שהוגשו אכן חודשו הביקורים. ואולם, מאז השתלט חמאס על השלטון ברצועה ב-2007, מתנגדת המדינה לקיומם - וכל העתירות של המוקד לבג"ץ בנושא נדחו או נמחקו. כך, גם בשנת 2012 סירבו שופטי בג"ץ להורות למדינה לאפשר את ביקורי החגים, תוך שהם מציינים כי "צר לנו על הפרידה

102 בג"ץ 9293/01, ברקה ואח' נ' שר הביטחון ואח', פ"ד נו(2) 509 (2002).

103 בג"ץ 10043/03, אבאגיאן ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה, תגובה משלימה (מס' 2) מטעם המשיב, 27.8.04, סעיף 22.

104 בג"ץ 10043/03, אבאגיאן ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה; בג"ץ 1034/04, קוטינה ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה.

105 בג"ץ 552/05, המוקד להגנת הפרט נ' מפקד כוחות הצבא ברצועת עזה; בג"ץ 10135/05, המוקד להגנת הפרט נ' אלוף פיקוד הדרום; בג"ץ 8451/06, המוקד להגנת הפרט נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'; בג"ץ 2823/07, המוקד להגנת הפרט נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'; בג"ץ 8250/07, המוקד להגנת הפרט נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'; בג"ץ 7235/09, המוקד להגנת הפרט נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'; בג"ץ 5649/12, חמדאן ואח' נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'.

המתמשכת בין העותרים וקרוביהם, אך גם לעת הזו לא ראינו אפשרות לסייע להם".¹⁰⁶ ללא ביקורי החגים, המשפחות אינן יכולות להיפגש כלל, למעט בעת נסיבות הומניטאריות חריגות.

גם ביחס לאלה שהקריטריונים מאפשרים את כניסתם, לוקים הנהלים ויישומם בחוסר בהירות ובהיעדר אחידות. מתן מענה שונה לבקשות דומות לביקורים הומניטאריים וקביעות שרירותיות בעניין חומרת המחלה המקנה זכות לביקור - כל אלה יוצרים מצב שבו קשה לצפות מה תהיה התגובה הישראלית לבקשה, גם כשזו עונה לכאורה לקריטריונים. גם טענה בדבר מניעה ביטחונית עלולה לשלול את האפשרות לקבל היתר. כמו כן, קשה לצפות בתוך כמה זמן תינתן התשובה ובעבר נתקל המוקד במקרים רבים שבהם חלף זמן רב ממועד הגשת הבקשות ועד לקבלת מענה בעניין.

במסגרת תגובתה לבג"ץ בנוגע לבעיות אלה, הודיעה המדינה כי "נערכה עבודת מטה לגיבוש עקרונות לייעול שיטת העבודה של גורמי הביטחון בטיפול בבקשות כניסה לרצועת עזה ויציאה ממנה... ואשר צפויים להוביל לצמצום פרקי הזמן שעד למתן מענה לבקשות".¹⁰⁷ המדינה לא נקבה בזמנים מפורשים, אולם מאז ההודעה ב-2010 המוקד אכן מבחין בשינוי משמעותי לטובה בזמני המענה לבקשות.

לפי הנתונים שמסר המתפ"ש לבצלם, בשנים 2009-2012 נכנסו לרצועת עזה בכל שנה כ-3,000 ישראלים לצורך ביקור בני משפחותיהם. להלן פירוט הנתונים (מספר הבקשות שונה ממספר האנשים שנכנסו שכן כל משפחה מבקשת היתר אחד):¹⁰⁸

שנה	מספר הבקשות שהוגשו	מספר הבקשות שאושרו	מספר הבקשות שנדחו	מספר הישראלים שנכנסו בפועל לרצועת עזה
2009	לא נמסרו נתונים	לא נמסרו נתונים	לא נמסרו נתונים	3,071
2010 ¹⁰⁹	1,568	949	597	3,283
2011	1,469	972	497	3,063
2012	1,258	785	473	3,756

¹⁰⁶ בג"ץ 5649/12, החלטה, 16.8.12.

¹⁰⁷ בג"ץ 3757/09, אבאג'יאן ואח' נ' אלוף פיקוד הדרום ואח', הודעה מעדכנת מטעם המשיבים, 22.2.10.

¹⁰⁸ מכתב מרס"ן גיא ענבר, דובר המתפ"ש, 10.7.13, במענה לבקשת חופש המידע של בצלם מ-2.4.13.

¹⁰⁹ בשנת 2010 סך כל הבקשות שהתקבלו גבוה מכלל הבקשות שנענו (בתשובה חיובית או שלילית) מכיוון ש-22 בקשות הוחזרו לטובת השלמת נתונים ומסמכים.

מקרים לדוגמא

מניעת כניסה לרצועה גם במקרים הומניטאריים

1. מניעה ביטחונית לסירוגין

א' הוא יליד רצועת עזה שנישא לתושבת ירושלים המזרחית וקיבל מעמד של תושב ישראל בפברואר 1995, במסגרת הליך של איחוד משפחות. הוא נעצר במאי 1995 ושוחרר בלי שהוגש נגדו כתב אישום. כעבור חודשיים נכנס א' לרצועת עזה כדי לבקר את משפחתו. בחמש השנים הבאות, למרות פניות חוזרות ונשנות של המוקד בעניינו, לא הותר לו להיכנס לרצועת עזה בטענה כי הוא "מנוע ביטחונית". לאחר שבמשך חמש שנים נוספות כלל לא ניסה להיכנס לרצועה, שב א' וניסה לקבל היתר ב-2005; ואכן, ב-12.4.05 קיבל היתר כניסה לרצועת עזה יחד עם ילדיו. גם באוגוסט של אותה השנה נכנס א' לרצועה, לאחר שהיתר שהונפק לו ביוני לא מומש בשל הידרדרות במצב הביטחוני.

באוקטובר 2005 אובחנה אמו של א' כחולה בסרטן השד, נוסף על בעיות רפואיות שמהן סבלה קודם לכן. א' אח מוסמך והוא רצה להתלוות לאמו לטיפולים הרפואיים ולסעוד אותה. כמו כן, ביקש להביא עבורה תרופות חיוניות מירושלים שלא ניתן להשיג ברצועה. לאחר 12 ימים הוא קיבל היתר כניסה ובשנה שלאחר מכן נכנס לרצועה על בסיס קבוע, כשהאישורים לבקשותיו התקבלו בדרך כלל בטווח שבין ימים ספורים לשבועיים ממועד הגשת הבקשה. באוקטובר 2006 הוא ביקש להיכנס לרצועה עם בנו בן ה-15, אולם אישור הבקשה התעכב עד אמצע פברואר 2007, ובינתיים חגג הבן את יום הולדתו ה-16. ב-1.3.07 הגיעו א' ובנו למחסום ארו, שם נאסרה כניסתו של הבן בטענה שבשל גילו עליו לעבור בדיקה ביטחונית. א' ובנו נכנסו לרצועה רק ב-10.4.07. בקשה שהגיש א' ב-5.6.07, סמוך לעליית חמאס לשלטון ברצועת עזה, נענתה בחיוב רק כעבור יותר מחודשיים, ב-21.8.07.

ב-30.9.07 הגיש א' בקשה נוספת, אלא שב-13.11.07 נמסר לו באופן מפתיע כי הבקשה נדחת מטעמים ביטחוניים.¹¹⁰ המוקד עתר לבג"ץ¹¹¹ וכעבור שלושה ימים נמסר טלפונית מפרקליטות המדינה כי בקשתו אושרה. בקשות נוספות שהגיש לאחר מכן אושרו אף הן.

ב-30.10.08 הגיש המוקד בקשה נוספת עבור א' לתיאום כניסתו לרצועה. לאחר שחלפו חודשים בלי שהתקבל היתר, הגיש המוקד עתירה לבג"ץ ב-26.2.09¹¹² בתגובה מסרה המדינה כי כניסתו נאסרה בשל חשש לשלום¹¹³ - למרות שא' גדל ברצועת עזה, משפחתו חיה בה והוא ביקר בה פעמים רבות במהלך השנים. ב-6.4.09 אושרה כניסתו לרצועה, עוד בטרם הסתיים הדיון בעניינו בבג"ץ. ממועד זה ועד אוגוסט 2010 המשיך א' לקבל היתרי כניסה לרצועת עזה על בסיס קבוע, כשהמועד למתן התשובה נע בין שבוע לחודש וחצי ממועד הגשת הבקשה.

ב-1.9.10, במענה לפניית המוקד, נמסר כי בקשתו של א' להיתר נדחתה, וכי יוכל לתאם כניסה רק כעבור שלושה חודשים ממועד כניסתו האחרונה. בקשת המוקד להבהיר את המקור החוקי

110 מכתב מ"משרד ישראלים" במת"ק עזה למוקד להגנת הפרט, 13.11.07.

111 בג"ץ 10941/07, מצבב ואח' נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'.

112 בג"ץ 1839/09, מצבב ואח' נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'.

113 שם, תגובה מטעם המשיבים, 17.3.09.

להגבלה זו לא נענתה. משלב זה ואילך ביקש א' להיכנס לרצועת עזה רק אחת לשלושה חודשים. גם כך, התשובות לבקשותיו הגיעו לעתים רק שבעה שבועות לאחר מועד הגשת הבקשה ותוך איום המוקד בפנייה לערכאות.

2. עיכובים במתן היתרים לביקור חולים סופניים

ח' היא ישראלית שאמה בת השמונים גרה ברצועת עזה. בפברואר 2010 היא הגישה בקשה לבקר את אמה - שמצבה הרפואי הידרדר וסבלה מבעיות לב ומבעיות נוספות - וזו אושרה רק כעבור חודשיים.¹¹⁴ בדצמבר 2012 אושפזה האם לאחר שחלה הידרדרות קריטית במצבה, אולם היא שוחררה לאחר שבית החולים קבע כי לא ניתן לסייע לה עוד. ב-3.12.12 פנה המוקד ל"משרד הישראלי" בבקשה לאפשר לח' ביקור אצל אמה הגוססת.¹¹⁵ ההיתר ניתן רק ב-9.12.12 בשעות הצהריים, סמוך למועד סגירת מחסום ארז. למחרת נפטרה האם, לפני שח' הספיקה לראותה. ח' נכנסה לרצועה כדי להשתתף בלוויית אמה.

א', תושבת באר שבע, פנתה ב-18.4.12 לקבלת היתר לבקר את אחותה, תושבת הרצועה, שאושפזה בעקבות זיהום חריף.¹¹⁶ משלא נענתה בקשתה במשך יותר מחודשיים, עתר המוקד לבג"ץ.¹¹⁷ כבר למחרת הגשת העתירה קיבלה א' היתר לביקור בן שלושה ימים אצל אחותה.¹¹⁸

114 מכתב מהמוקד להגנת הפרט ל"משרד ישראלים" במת"ק עזה, 23.2.10; האישור לביקור התקבל ב-18.4.10.
 115 מכתב מהמוקד להגנת הפרט ל"משרד ישראלים" במת"ק עזה, 3.12.12.
 116 מכתב מהמוקד להגנת הפרט ל"משרד ישראלים" במת"ק עזה, 18.4.12.
 117 בג"ץ 4985/12, אלצאנע ואח' נ' אלוף פיקוד הדרום ואח', 26.6.12.
 118 מכתב מ"משרד ישראלים" במת"ק עזה למוקד להגנת הפרט, 27.6.12.

5. הפגיעה הייחודית של מדיניות ישראל בנשים

בחברה הפלסטינית המסורתית מקובל שהאישה היא זו שעוזבת את ביתה לאחר הנישואין ועוברת לגור בבית משפחת הבעל או בסמוך לו. לפחות בחלק מהמקרים, ההסכמה על הנישואין היא תוצר של הסכמים במשפחה המורחבת, כאשר לאישה אין שליטה מלאה על בחירת הבעל ואין לה בהכרח היכרות מוקדמת אתו או עם משפחתו.

מדיניותה של ישראל, כפי שתוארה בדו"ח זה, פוגעת באופן קשה במיוחד בנשים ובשגרת חייהן. עזיבת הבית והסביבה המוכרת עלולה, גם בנסיבות רגילות, להיות חוויה לא קלה¹¹⁹ - אולם המעבר הופך לקשה עוד יותר כאשר ההגבלות שמוטלות על חופש התנועה שלהן מנתקות אותן כמעט לחלוטין ממשפחותיהן. הן מגדלות את ילדיהן ללא תמיכה של משפחתן המורחבת ונאלצות להסתמך על משפחתו של בן הזוג, שאותה לא הכירו לפני כן. אין מי שיתמוך בהן במצבים רגשיים קשים, גם לא בנסיבות קיצוניות ביותר של אלימות במשפחה. במקרים של גירושין, המסורת מכתובה כי הנשים נותרות חסרות כל - גם ללא ילדיהן. אם מתאפשר להן לשוב למשפחתן המקורית, נגזר על הנשים לחיות במנותק מילדיהן - וגם אם בן הזוג לשעבר מוכן לאפשר לגרושתו להיפגש עם ילדיה, הרי שהגבלות התנועה המתוארות בדו"ח זה מקשות על כך. ישראל אינה מאפשרת כל מעבר בין רצועת עזה לבין הגדה המערבית - ובמקרה של מעבר בין רצועת עזה לישראל, גם "נוהל משפחות חצויות", החל ממילא רק כל עוד הילדים קטינים, אינו מאפשר קיום קשר סדיר בינה לילדיה.

הניתוק של הנשים מהסביבה המוכרת להן וממערכות התמיכה וההגנה שלהן מעצימה את החולשה המובנית של נשים בתוך המערכת הפטריארכלית. לדוגמא, מי שגרה בגדה אך מענה הרשום ברצועה תימנע מלצאת מהבית ומהעיר מחשש שתיעצר, תורחק לרצועה ותנותק ממשפחתה החדשה ומילדיה. בכך היא הופכת להיות תלויה לחלוטין בבן זוגה ובמשפחתו.

א. החתונה והמעבר לבית הבעל

כאשר ישראלית נישאת לתושב רצועת עזה, הנהלים מאפשרים לכל משפחתה הקרובה להיכנס לרצועה לצורך החתונה. כאשר מדובר בחתונה בין תושבת הרצועה לתושב הגדה או להפך, מערימה ישראל קשיים כבר בשלב הראשוני - הן בנוגע להגעתה של הכלה לחתונתה שלה והן בנוגע להשתתפות בני משפחתה באירוע.

119 ר' לדוגמא ל' אבו-טביך, "מהגרות בתוך עמן: כיצד נשים פלסטיניות במדינת ישראל חוות את ההגירה שלהן עם הנישואין?", עבודה לצורך קבלת תואר מוסמך, המחלקה ללימודי מגדר באוניברסיטת בר-אילן, 2008.

כך, למשל, ע', תושבת רצועת עזה, שביקשה להינשא לתושב טול כרם. היא, הוריה ואחיה ביקשו כי יינתנו להם היתרים כדי להגיע לחתונה ולשהות בגדה המערבית במשך טקסי החתונה. המוקד פנה בשמם למנהל האזרחי, אולם בתגובה נמסר למוקד כי בני המשפחה "לא עומדים קריטריונית" ולכן בקשתם נדחתה. רק לאחר שבני המשפחה עתרו לבג"ץ הסכימה המדינה לאפשר לבני המשפחה לעבור ולשהות בגדה במשך שבועיים. לכלה אפשרה המדינה לשהות במשך חודשיים בגדה המערבית, שבמהלכם תוכל לפעול לשינוי מענה.¹²⁰

לאחר החתונה פנתה ע' בבקשה לשינוי כתובתה, אולם בקשתה נדחתה והמוקד עתר לבג"ץ שנית.¹²¹ בעקבות עתירה זו ואחרות, גיבשה המדינה את "נוהל ההשתקעות" שפורט לעיל, שאינו מאפשר לתושבת עזה לעבור לגור בגדה המערבית במקרה של נישואין לתושב הגדה.¹²² כתובתה של ע' שונתה לבסוף בינואר 2012 במסגרת המחווה המדינית.

אסמאא זר'לול, ילידת רצועת עזה, פגשה בבן זוגה בירדן. בשנת 2003, כשהיתה בת 22, נישאו השניים. זר'לול, שגרה מאז בשכם, סיפרה לבצלם על הבדידות שחשה ביום חתונתה:

נסעתי עם אמא ואבא שלי לשכם עם היתר כניסה של שלושה ימים בלבד. שמונת האחים והאחיות שלי לא קיבלו היתרי כניסה. הגענו לשכם, ולמחרת הייתה החתונה. בחתונה כל האנשים שמחו, חוץ ממני. בכיתי כל הזמן וכאב לי מאוד שאני נפרדת ממשפחתי, כי אף פעם לא דמיינתי לעצמי שביום החתונה שלי אני אהיה בלי האחים והאחיות שלי ובלי קרובי משפחתי והחברות שלי. הרגשתי בודדה ועצובה.¹²³

במקרה אחר, הוביל סירובה של ישראל לשנות את כתובתה של תושבת הרצועה לפירוק קשר הנישואין. ה"א נישאה בינואר 2007 ברצועה לבחיר לבה, תושב הגדה, אשר נאלץ לשוב לגדה כעבור כחודש בשל מחלתו של אביו. ה"א היתה במצב משפחתי רגיש מאוד: אלה היו נישואיה השניים, ושלוש בנותיה נותרו בחזקת אביהן בלי שניתן לה אפילו להיפגש עמן. השם הרע שהוציא לה בעלה הראשון פגע במשפחתה ובסיכויי אחיותיה להתחתן. לכן היא רצתה מאוד לצאת מבית הוריה וחשה שזו ההזדמנות האמיתית שלה להתחלה חדשה ולחיים מאושרים. במשך כשנתיים וחצי ניסו בני הזוג להתאחד בגדה, אולם ישראל סירבה להתיר לה את המעבר.¹²⁴ ישראל אף סירבה לאפשר לה"א להגיע לגדה רק כדי להשתתף במסיבת חתונה שהשניים תכננו לקיים עם משפחת הבעל, והתמידה בסירובה גם לאחר הגשת עתירה לבג"ץ.¹²⁵ בעקבות החלטתם של השניים להיפרד, נמחקה העתירה.¹²⁶

120 בג"ץ 2680/07, עאמר ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית, החלטה מתוקנת, 1.4.07.

121 בג"ץ 660/08, עאמר ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית.

122 ר' לעיל ה"ש 23.

123 העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי ב-22.4.12.

124 בשני מכתבים ממת"ק עזה מאותו היום, 4.3.08, נמסרו שתי סיבות שונות לסירוב: סירוב ביטחוני ואי עמידה בקריטריונים.

125 בג"ץ 2430/08, אבו גאלי ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית.

126 שם, החלטה, 12.9.12.

אסמאא זר'לול. צילום: סלמא א-דבעי

ב. החיים לאחר החתונה

הקושי הגדול בהשגת היתרי ביקור גורם לכך שנשים רבות שעברו לגדה בעקבות נישואין אינן מנסות כלל לבקר את משפחתן ברצועת עזה. נשים שישראל מסרבת לשנות את כתובתן חוששות לנוע ברחבי הגדה מחשש שיגורשו לרצועה. אסמאא זר'לול סיפרה לבצלם כי בתשע השנים שבהן הייתה כתובתה רשומה ברצועה נבצר ממנה לבקר את משפחתה, מכיוון שאז לא היה מתאפשר לה לשוב לבעלה ולילדיה בגדה המערבית.

זר'לול הגישה לאורך השנים כמה בקשות לעדכן את כתובתה, אך כולן נענו בשלילה. רק ב-2011 אושרה בקשתה. באוגוסט 2012 היא הגיעה עם ילדיה לביקור ברצועת עזה, לאחר שעשתה את הדרך המפרכת דרך ירדן ומצרים. רק אז זכתה לראות שוב את משפחתה ואלה זכו לפגוש לראשונה את ילדיה. זר'לול סיפרה כי המפגש המחודש חידד עבורה את הקשיים היומיומיים והרגשיים שהיא חווה עקב מגוריה הרחק ממשפחתה, ואמרה כי אלה גורמים לה לחרטה על עצם הנישואין לתושב הגדה:

הדבר שגרם לי להיות יותר עצובה, זה שבמהלך שהותי בעזה, שמתי לב עד כמה הנוכחות של אמא ואבא בחייהם של האחים והאחיות שלי היא דבר חשוב. הם עוזרים להם בכל מה שנוגע לחיים שלהם, ובמיוחד הם עוזרים להם עם הילדים. שמתי לב עד כמה ילדיהם של האחים והאחיות שלי קשורים לאמא ולאבא שלי. אם אחד מהילדים חולה ההורים שלי עוזרים להם לטפל בו ובאחים שלו, ואם אחת

עביר שרף וביתה ג'נא. צילום: סלמא א-דבעי

מהאחיות שלי רוצה ללכת לעשות קניות או לבקר אצל מישהו היא משאירה את הילדים שלה אצל אבא שלי. למרות שהדברים האלה נראים דברים טפלים, אלה דברים מאוד חשובים. אני עובדת במרכז ליישוב סכסוכים משפחתיים בשכם. יש לי שלושה ילדים כשהבכורה היא בת שמונה, והם צריכים תשומת לב והשגחה מתמדת. אם השנים יחזרו אחורה לא הייתי מתחנתת עם מישהו מחוץ לעזה, אני לא ידעתי שאסבול ככה.

אנחנו הנשים תושבות עזה שגרות בגדה המערבית, ואשר מרוחקות מהמשפחות שלנו ולא יכולות לנסוע לבקר אצלן, חוות מצב קשה מאוד שהוא ההתגלמות של חוסר צדק ופגיעה בזכויות האדם הבסיסיות, כי זכותו של כל אדם להיפגש עם משפחתו ועם היקירים שלו.¹²⁷

הדרך הממושכת והיקרה מהגדה לרצועה דרך ירדן ומצרים, בדרך כלל בליווי ילדים קטנים, מקשה מאוד על אפשרות הנסיעה. עביר שרף משכם תיארה כך את תחושותיה:

לפעמים אני חוששת מכך שישראל לא תאפשר לי לבקר אצל ההורים שלי לעולם, ושאני אצטרך תמיד לנסוע דרך מדינות אחרות על מנת להגיע לביתם של ההורים שלי, אשר נולדתי וגדלתי בו. אני מרגישה שזה חוסר צדק ועוול. אני תמיד עצובה ומרגישה שאני באבל, במיוחד כאשר אני רואה את הנשים הנשואות כשהן הולכות לבתי ההורים שלהן, וכאשר ההורים שלהן באים לבקר אצלן בחגים ובאירועים השונים

127 העדות ננתנה על ידי סלמא א-דיבעי ב-22.4.12.

ובחודש רמד'אן. אני רוצה לבלות רק יום אחד עם אמא שלי בחג האם, אני רוצה לנשק את היד שלה ולחבק אותה. אני רוצה להיות הראשונה שמברכת אותה בחג הזה. אני רוצה שאוכל ללכת עם האחיות שלי לעשות קניות, כפי שעושות כל האחיות. אני רוצה ללכת לבקר אצל האחיות והאחים שלי וליהנות אצלם ביחד עם הילדים שלי, אני רוצה שהילדים שלי ייהנו עם הדודים והדודות ועם בני הדודים שלהם.¹²⁸

נשים רבות שעמן שוחח בצלם סיפרו כי לא הבינו את השלכות הניתוק ממשפחתן הגרעינית בטרם נישואיהן. עביר שרף סיפרה על הדיכאון שבו לקתה בשל מצב זה:

בשנת 2010 אחי התחתן ורציתי מאוד להשתתף בחתונה שלו. ארזתי את המזודה שלי לאחר שבמט"ק הפלסטיני אמרו לי שהם ינסו להנפיק עבורי היתר כניסה לעזה, כי בכיתי הרבה והתחננתי בפניהם שיעזרו לי. אבל בסוף הם לא הצליחו. נכנסתי למצב נפשי קשה והרופא קבע שיש לי דיכאון. רציתי מאוד לנסוע לבית שלי בעזה, לבית של ההורים והאחים שלי. רציתי מאוד להיות איתם ולחלוק איתם את שמחתם ואת צערם. רציתי לחלוק איתם את צערם כשהדוד שלי נפטר בשנת 2011, ובעוד הרבה אירועים אחרים. גם סבתא שלי נפטרה בשנת 2007, וסבתא זאת מי שגידלה אותי.¹²⁹

ג. סיום קשר הנישואין

גירוש מהבית, וחזרה אליו בשל המחויבות לילדים

מעמדן של גרושות בחברה הפלסטינית המסורתית רגיש ובדרך כלל מצופה מהן לחזור למשפחת אביהן. החסות על הילדים ניתנת לאב, ולעתים כלל לא מתאפשר לאם להיפגש עם ילדיה. כאשר משפחתה של האישה נמצאת ברצועה והילדים בגדה, או להפך, מצבן בעייתי אף יותר. מ"א, ילדת קלקיליה, נישאה לתושב הרצועה בשנת 2005 ועברה לגור עמו ברצועה בשנת 2009. בספטמבר 2010 התגלע סכסוך בין בני הזוג. בעקבותיו גירש הבעל את מ"א ואת שלושת ילדיה מן הבית, והם עברו להתגורר בבית זרים שניאותו לארחם באופן זמני. בסוף אוקטובר 2010 לקחו ממנה בעלה ומשפחתו את הילדים - ובהמשך השיבו לה את התינוקות, שבה התקשו לטפל. בנובמבר סולקה מבית מארחיה, ומרכז קהילתי לבריאות הנפש ברצועה ניסה לסייע לה.¹³⁰ בעזה אין מקלט לנשים במצבה של מ"א. רק לאחר פניות חוזרות של המוקד אושר מעברה של מ"א לגדה ב-2.12.10,¹³¹ והיא עברה יחד עם בתה התינוקת.

בינואר 2012 חזרה מ"א ויצרה קשר עם המוקד. היא ביקשה סיוע במעבר חזרה לרצועה, מכיוון שילדיה שנתרו שם נזקקו לה מאוד.¹³² מהמנהל האזרחי נמסר כי עליהם לדעת אם ברצונה רק לבקר ברצועה או

128 העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי ב-23.4.13.

129 העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי ב-23.4.13.

130 דו"ח של Gaza Community Mental Health Programme, 28.11.10.

131 מכתב למוקד להגנת הפרט מהמוקד ההומניטארי במת"ק עזה, 2.12.10.

132 מכתב מהמוקד להגנת הפרט לסג"מ בר אקוקה, קצין פניות הציבור במנהא"ז, 22.1.12.

להשתקע בה.¹³³ בשל החשש שיכריחו אותה לחתום על התחייבות שלא לשוב לגדה, נאלצה מ"א להיכנס לרצועה דרך מעבר רפיח.

מאבק משמורת על הילדים, על הציר שבין הגדה לרצועה

בניגוד לגירושין, אז הילדים נותרים בחזקת האב, במקרה של התאלמנות תקבל האם בדרך כלל את החסות על ילדיה.

ח"מ, תושבת קלקיליה, עברה לגור עם בעלה ברצועת עזה. בנובמבר 2010 התגרשו בני הזוג, כשח"מ הייתה בחודש השלישי להריונה. הבעל נישא מחדש מיד ואשתו החדשה גידלה את שלושת ילדיה של ח"מ. משפחתו של בעלה אפשרה לח"מ להיפגש רק עם הבן הצעיר, פעם בשבוע בלבד. חודשיים לאחר מכן, בינואר 2011, פנתה ח"מ לוועדה האזרחית וביקשה לשוב לבית הוריה בגדה, אולם לא קיבלה כל מענה. המוקד ניסה לתאם בעבורה מעבר במהלך חודש מאי,¹³⁴ בטרם תלד, ואף עתר לבג"ץ,¹³⁵ אך מהרשויות הישראליות עדיין לא התקבלה כל תשובה - וח"מ ילדה ברצועה ב-2.6.11. רק לאחר מכן הותר לה ולתינוק לעבור לגדה.

ביולי 2011 נפטר בעלה לשעבר של ח"מ והיא ביקשה להיכנס לרצועת עזה על מנת לקחת את ילדיה.¹³⁶ לאחר שהמוקד עתר לבג"ץ¹³⁷ הותר לח"מ להיכנס לרצועה למשך שבוע, ומשך ביקורה גם הוארך לבקשתה. בסופו של דבר, משפחת הבעל לא אפשרה לה לקחת את ילדיה והיא שבה לגדה רק עם התינוק ב-9.10.11.¹³⁸

ב-9.8.12 הגישה ח"מ בקשה למשרד הקישור בקלקיליה לבקר ברצועה כדי לבקר את ילדיה. משלא נענתה, פנה המוקד כעבור שלושה שבועות בבקשה לאפשר לח"מ להיכנס לרצועה ולשהות שם עם ילדיה עד שתסדיר את הסכסוך המשפחתי ותוכל לקחת אותם עמה לקלקיליה.¹³⁹ משלא נענה, עתר המוקד לבג"ץ.¹⁴⁰ לאחר דיונים חוזרים ונשנים בין המוקד לפרקליטות המדינה, נכנסה ח"מ לרצועה ב-10.2.13, תוך שהיא משאירה את התינוק עם משפחתה בגדה. נסיעה זו התקיימה לאחר מגעים ממושכים עם משפחת הבעל על מנת לאפשר לה לקחת את ילדיה לגדה. כאשר נכנסה לרצועה, המשפחה אכן הסכימה שתיקח את ילדיה עמה - וכבר למחרת ביקשה ח"מ לאפשר לה ולילדיה לשוב לגדה, שכן רצתה לשוב בהקדם האפשרי, בטרם תשנה משפחת הגרוש את דעתה. במקביל, פנה גם המוקד לרשויות. למרות זאת, רק כחודש לאחר מכן, ב-5.3.13, הצליחה ח"מ לעבור לגדה המערבית יחד עם ילדיה.¹⁴¹

-
- 133 נמסר למוקד להגנת הפרט בשיחת טלפון מסג"מ בר אקוקה, 23.2.12.
- 134 מכתב מהמוקד להגנת הפרט למוקד ההומניטארי במת"ק עזה, 24.5.11.
- 135 בג"ץ 4213/11, מג'ארי ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית.
- 136 מכתב מהמוקד להגנת הפרט למוקד ההומניטארי במת"ק עזה, 21.8.11.
- 137 בג"ץ 6285/11, מג'ארי ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית.
- 138 שם, החלטה, 11.10.11.
- 139 מכתב מהמוקד להגנת הפרט לסג"מ בר אקוקה, קצין פניות הציבור במנהא"ז, 28.8.12.
- 140 בג"ץ 7711/12, מג'ארי ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית.
- 141 האישור התקבל במכתב למוקד להגנת הפרט מהמוקד ההומניטארי במת"ק עזה 4.3.13.

6. מדיניות ישראל על רקע המשפט הבינלאומי

מדיניותה של ישראל בכל הנוגע לשמירה על חיי המשפחה של בני זוג שאחד מהם הוא תושב רצועת עזה והשני תושב הגדה או ישראל גורמת לפגיעה חמורה בזכויותיהם, כפי שיפורט להלן.

לצורך דיון בחובותיה של ישראל בנושא הנדון בדו"ח זה אין צורך להידרש לשאלה המשפטית האם רצועת עזה עודנה שטח כבוש. השליטה בגבולות הרצועה, לרבות שליטתה הבלעדית בכל המעברים בינה ובין הגדה המערבית, מטילה על ישראל חובות כלפי האוכלוסייה האזרחית. אלה מתחזקות בשל התלות של הרצועה ושל תושביה בישראל מאז שנת 1967.¹⁴² יתרה מכך, הנושא הנדון בדו"ח זה חורג מעבר לרצועת עזה: ישראל היא עדיין הכוח הכובש בגדה המערבית והיא מחויבת לשמור על זכויות תושבי האזור - ובוודאי שחלה עליה חובה להגן על זכויותיהם של אזרחיה ושל תושביה שלה עצמה.

א. הזכות לחיי משפחה

הזכות לחיי משפחה מעוגנת במשפט הבינלאומי, הקובע כי אין מקום להתערבות שרירותית במשפחתו של אדם. האמנה בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות קובעת כי כל אדם זכאי להקים משפחה, וכי המשפחה הינה "היחידה הקיבוצית הטבעית והיסודית של החברה, והיא זכאית להגנה מטעם החברה והמדינה".¹⁴³ האמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות מחייבת מדינות להגן על המשפחה ולסייע לה, במיוחד כשהיא אחראית לטיפול בילדים ובחינוכם.¹⁴⁴ הפרשנות הרשמית לחובה זו כוללת בתוכה את החובה לאפשר לבני הזוג לגור יחד - ועל המדינות מוטלת האחריות, גם תוך שיתוף פעולה עם מדינות אחרות, לאפשר את איחוד המשפחות.¹⁴⁵ כמו כן מודגש כי יש לקחת בחשבון הבדלים תרבותיים בנוגע להיקפה ולהגדרתה של היחידה המשפחתית, ולתת את הדעת למידת ההגנה הדרושה עבור כל רמת קרבה.¹⁴⁶ ישראל חתומה על אמנות אלה ומחויבת להן.

142 בג"ץ 9132/07, בסיוני ואח' נ' ראש הממשלה ואח'.

143 האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, סעיף 23.

144 האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, סעיף 10.

145 Office of the High Commissioner for Human Rights, *General Comment No. 19: Protection of the family, the right to marriage and equality of the spouses* (Art. 23): 27/07/1990, 5 גרסא מקוונת: <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/6f97648603f69bcde12563ed004c3881?Opendocument>.

146 שם, סעיף 2.

מתוקף המשפט ההומניטארי הבינלאומי מחויבות מדינות לכבד את זכויות המשפחה של תושביהם של שטחים כבושים.¹⁴⁷ הפרשנות הרשמית של הצלב האדום לסעיף זה קובעת כי הוא נועד לשמר את קשרי הנישואין ואת היחידה המשפחתית כולה, המורכבת מהורים וילדים, שהיא "היחידה הטבעית והיסודית של החברה".¹⁴⁸

בדומה למרבית זכויות האדם, גם הזכות לנישואין ולחיי משפחה אינה זכות מוחלטת. מדינות רשאיות להטיל הגבלות על מימושה של זכות זו, אולם בתנאים מסוימים בלבד. האמנה בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, למשל, קובעת כי אסור שהתערבותן של מדינות בחיי משפחתו של אדם תהיה שרירותית.¹⁴⁹ ככלל, האמנה מתירה למדינות החתומות עליה לגרוע מהתחייבויותיהן רק "בשעת חירום כללית המאיימת על חיי האומה", וגם אז רק "במידה הנדרשת במדוקדק מפאת חומרת המצב".¹⁵⁰

האמנה בדבר זכויות הילד מתייחסת בכובד ראש לזכותם של ילדים לגדול עם משפחתם הגרעינית.¹⁵¹ סעיף 9 לאמנה קובע כי "המדינות החברות יבטיחו כי ילד לא יופרד מהוריו בניגוד לרצונם, אלא רק כאשר קובעות רשויות מוסמכות, הכפופות לביקורת משפטית, בהתאם לדינים ונהלים הנוגעים לעניין, כי פירוד כאמור נדרש לטובת הילד". בסעיף 10 נקבע כי יש לאפשר לילדים מגע סדיר עם הוריהם, גם כאשר הדבר דורש מעבר בין מדינות, וכי:

למטרה זו... יכבדו המדינות החברות את זכותו של הילד ושל הוריו לצאת מכל ארץ שהיא, לרבות הארץ שלהם. ולהיכנס לארץ שלהם. הזכות לצאת מארץ כלשהי תהיה כפופה רק למגבלות הנקבעות בחוק והנחוצות לשמירה על ביטחון לאומי, סדר ציבורי (תקנת הציבור), בריאות או מוסר ציבוריים, או זכויות וחירויות הזולת, והעולות בקנה אחד עם זכויות אחרות המוכרות באמנה זו.

גם המשפט ההומניטארי הבינלאומי מכיר בסמכותן של מדינות לגרוע חלק מחובותיהן, ובתנאי שמתקיימים צרכים צבאיים המחייבים זאת. אמנת ג'נבה הרביעית, למשל, קובעת ביחס לחובה לכבד את זכויות המשפחה של תושבי שטחים כבושים, כי "בעלי הסכסוך רשאים לנקוט לגבי מוגנים אותם אמצעי פיקוח וביטחון שיהיו דרושים כתוצאה מהמלחמה".¹⁵² הפרשנות הרשמית של הצלב האדום להוראה זו מציינת כי למרות החופש היחסי הניתן למדינות בנוגע להגבלות שמותר להן להטיל, "חיוני כי אמצעי ההגבלה הננקטים לא יפגעו בזכויות היסוד של האנשים המעורבים".¹⁵³

147 אמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה, ס' 27. לגרסא מקוונת: http://www.btselem.org/hebrew/international_law/fourth_geneva_convention

148 Jean S. Pictet (ed.), *Commentary: IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*, Geneva: International Committee of the Red Cross, 1958, Article 27, Para 1 (c), p. 202

149 האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, סעיף 17.

150 שם, סעיף 4.

151 ר' גרסה מקוונת של האמנה בדבר זכויות הילד: <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>, ותרגום עברי באתר בצלם: http://www.btselem.org/Hebrew/International_Law/Convention_on_the_Rights_of_the_Child.asp

152 אמנת ג'נבה הרביעית, סעיף 47, לעיל ה"ש 147.

153 Pictet, עמ' 207, לעיל ה"ש 148.

ב. הזכות לחופש תנועה

האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות קובעת כי "אדם הנמצא כחוק בתוך שטחה של מדינה זכותו, בתוך שטח זה, לנוע ולבחור את מקום מגוריו באופן חופשי". כמו זכויות אדם אחרות, מדינות יכולות להגביל גם זכות זו ובסעיף נקבע כי "הזכויות שצוינו לעיל לא יהיו כפופות לכל הגבלות, למעט אותן הגבלות הקבועות בחוק, הנחוצות לשמירת הביטחון הלאומי, הסדר הציבורי (תקנת הציבור) בריאות או מוסר הציבור, או זכויות הזולת וחירויות המתיישות עם הזכויות האחרות שהוכרו באמנה זו".¹⁵⁴

בהסכמי אוסלו הוגדרו הגדה המערבית ורצועת עזה כיחידה טריטוריאלית אחת. מקביעה זו נובעת זכותם של התושבים לחופש תנועה בין שני החלקים.

העקרון שמדובר ביחידה טריטוריאלית אחת עוגן גם בפסק דין של בית המשפט העליון, שקבע ב-2002 כי העברה כפויה של תושבי הגדה המערבית לרצועת עזה אינה גירוש אלא תיחום מגורים באותו אזור כבוש, כפי שהוגדר בסעיף 78 לאמנת ג'נבה הרביעית.¹⁵⁵ מאז שינתה ישראל את עמדתה, וכיום היא טוענת כי הגדה והרצועה הם "שני אזורים נפרדים ושונים".¹⁵⁶ ואולם, לא נעשה כל שינוי רשמי שהיה מוסכם על הצדדים והשינוי החד-צדדי בעמדת המדינה לא יכול להשליך על זכויותיהם הבסיסיות של התושבים.

המבקשים לעבור בין הגדה המערבית לרצועת עזה ולהפך לא מבקשים לשהות בישראל; הם נזקקים להיתר כניסה לישראל רק בשל העובדה שהמעבר הסדיר היחיד בין שני החלקים של אותה יחידה טריטוריאלית מצוי בשטחה. תושבי הגדה יכולים אמנם להגיע לרצועת עזה דרך ירדן ומצרים, אך מדובר בנסיעה ממושכת ויקרה. לעומתם, תושבי רצועת עזה אינם יכולים להגיע לגדה בדרך זו, שכן ישראל וירדן אוסרות עליהם להיכנס לגדה דרך מעבר אלנבי.

בהקשר זה, על ישראל לכבד את זכות המעבר (The Right of Transfer), השונה מהותית מזכות הכניסה למדינה. זכות המעבר בין שתי טריטוריות של אותה מדינה אינה מעוגנת באמנות הבינלאומיות, אולם בנסיבות של רצועת עזה היא נחשבת לבעלת אופי מנהגי, והיא נטועה בשורשים היסטוריים של הסכמים בין מדינות, בעיקר בכל הנוגע לגישה לים ולמובילות. משמעותה של זכות זו היא שכל עוד אין במעבר כדי לפגוע במדינה הנעברת, וגם אם ישנן חלופות למעבר זה, יש לאפשר את המעבר. ניתן עם זאת להתנות תנאים למעבר, על מנת להגן על אינטרסים לגיטימיים של המדינה הנעברת: כמו למשל לאסור על העברת כלי נשק או סמים מסוכנים.¹⁵⁷

154 האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, סעיף 12.

155 בג"ץ 7015/02, עג'ורי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית ואח'.

156 ר' לעיל עמ' 11.

157 בנוגע לזכות זו ולהיקפה:

UNCTAD Trust Fund for Trade Facilitation Negotiations, Technical Note 8: "Freedom of Transit and Regional Transit Arrangement", Rev 3 January 2011, http://unctad.org/en/docs/TN08_FreedomofTransit.pdfhttp://unctad.org/en/docs/TN08_FreedomofTransit.pdf
ר' גם, E. Lauterpacht, "Freedom of Transit in International Law", *Transactions of the Grotius Society*, Vol. 44 (1958), pp. 313-356.

7. מסקנות

"אכן, קרוביהם של העותרים נמצאים במרחק נסיעה קצר מכאן. כמעט - הושט היד וגע בם. ואולם מרחק הנסיעה הקצר נראה רחוק כמו מסע אל מעבר להררי חושך".¹⁵⁸ כך כתבו שופטי בג"ץ באוגוסט 2012, כשדחו את עתירת המוקד בנוגע לביקוריהם של אזרחי ישראל ותושביה אצל קרוביהם ברצועת עזה.

בין כל שתי נקודות בגדה המערבית וברצועת עזה מפרידות כמה שעות נסיעה בלבד, אך האיסור הכמעט מוחלט שמטילה ישראל על התנועה בין הרצועה לגדה המערבית ולישראל פוער תהום ביניהן ויוצר קושי יומיומי בלתי נסבל עבור משפחות המפוצלות בין אזורים אלה. עשרות אלפי אנשים נאלצים להתמודד עם מציאות בלתי אפשרית, שבה חודרת המדינה לחיים האינטימיים ביותר שלהם באמצעות שורה של נהלים הקובעים קריטריונים נוקשים שכמעט שלא ניתן לעמוד בהם. הדברים הפשוטים ביותר - הקמת משפחה, חיים משותפים עם בן הזוג ועם הילדים ושמירה על קשר רציף עם משפחות המקור של שני בני הזוג - הופכים לבלתי מובנים מאליהם.

תפיסתה של ישראל היא כי הזכות לחיי משפחה אינה כוללת את זכותם של בני זוג לבחור היכן ברצונם לגור וכי החלטה זו נמצאת דווקא בידיה. רק אם יחליטו לגור יחד ברצועת עזה תכבד המדינה את בחירתם. תפיסה זו מבוססת, לטענת המדינה, על סמכותה הבלעדית להכריע מי רשאי להיכנס לשטחה ועל שיקולי ביטחון - אולם קשה לקבל הצדקות אלה:

ראשית, גם אם ישראל, ככל מדינה ריבונית, רשאית לקבוע מי ייכנס לשטחה, הרי ששיקול דעת זה אינו בלתי מוגבל. כאשר מדובר ברצון לממש את הזכות לחיי משפחה, יש לוודא כי הפגיעה בזכות אינה שרירותית וכי היא מידתית. ישראל, לעומת זאת, מונעת מראש כל אפשרות לממש זכות זו בשטחה. מעבר לכך, ישראל לא עושה כל הבחנה בין בקשות להיכנס לשטחה לצורך מגורים לבין בקשות להיכנס לשטחה לצורך מעבר בלבד - והיא אף מרחיקה ואוסרת מעבר בין הרצועה לגדה גם דרך ירדן. בכך היא פוגעת בזכותם לחיי משפחה הן של אזרחיה ותושביה שלה והן של תושבי השטחים הכבושים.

שנית, בעוד שלגיטימי שישאל תקבע קריטריונים לכניסה לשטחה ולמעבר בו בהתבסס על שיקולים ביטחוניים, אלה חייבים להיות שיקולים פרטניים. ישראל, לעומת זאת, עושה שימוש בטיעון ביטחוני גורף, ולפיו רצועת עזה היא "ישות עוינת", ועל בסיסו היא מטילה איסורים מוחלטים. כך, גם אם השיקולים שהנחו את ישראל בקביעת המדיניות המתוארת בדו"ח זה היו אכן שיקולי ביטחון בלבד, ברור כי ישראל לא איזנה אותם עם הזכות לחיי משפחה ולחופש תנועה של אותן משפחות, וכי במקום זאת היא נתנה עדיפות מוחלטת לשיקוליה שלה.

158 בג"ץ 5649/12, חמדאן ואח' נ' אלוף פיקוד הדרום ואח', פסק דין, 16.8.12.

מעבר לכך, המדינה מתעלמת באופן תמוה מטיעוניה שלה כאשר מדובר בתושב הגדה המבקש לעבור לגור לצמיתות ברצועת עזה. הקלות שבה מאפשרת ישראל מעבר כזה מעלה את החשד כי השיקולים המוצהרים נועדו לכסות על שיקולים דמוגרפיים פסולים. בהיעדר הצדקה פרטנית לפגיעה כה חמורה בזכויות יסוד, מהווה מדיניות זו הפרה של חובותיה של ישראל לפי המשפט הבינלאומי.

על כל מקרה שבו התערב המוקד ישנם מקרים רבים נוספים: אם כאלה שבהם אנשים שבקשותיהם סורבו ולא פנו כלל למוקד או לגורם מסייע אחר - ואם כאלה שבהם אנשים נמנעו מראש מהגשת הבקשה, בידיעה שהסיכוי לאישורה אפסי. האפקט המצנן של מדיניות זו מוביל לכך שבלתי אפשרי להעריך את היקף הבעיה ומהי כמות האנשים שמהם נמנעת האפשרות לבקר את משפחותיהם.

בצלם והמוקד להגנת הפרט קוראים לישראל לכבד את זכותם של כל התושבים הפלסטינים לחיי משפחה ולחופש תנועה. על ישראל לאפשר מעבר חופשי, בכפוף לבדיקות ביטחוניות פרטניות, בין רצועת עזה ובין הגדה המערבית, ולאפשר לבני זוג שאחד מהם הוא תושב רצועת עזה לבחור את מקום מגוריהם. על ישראל לאפשר גם לתושבי רצועת עזה שנישאו לאזרחים ולתושבים ישראלים לגור בישראל עם בני זוגם. כמו כן, על ישראל לאפשר קיום קשרי משפחה סדירים בין תושבי רצועת עזה לקרוביהם בישראל, בירושלים המזרחית ובגדה המערבית.

8. תגובת משרד המשפטים

מדינת ישראל
משרד המשפטים
State of Israel
Ministry of Justice

The Department for International Agreements
and International Litigation

הסכמים בינלאומיים
בינלאומיות

תאריך: ב' טבת, תשע"ד
5 דצמבר, 2013
מספר: 1077

לכבוד
גב' נעמה באומגרטן-שרון
ארגון "בצלם"
רח' התעשייה 8, תלפיות
ירושלים

שלום רב,

הנדון: התייחסות לטיטות דר"ח של הארגונים "בצלם" ו"המוקד להגנת הפרט"-מעבר להרי החושך"

פנייתך בנוגע לדר"ח שבנדון התקבלה במשרדנו ולהלן תגובתנו:

ראשית, אפתח ואבהיר כי העובדות המוצגות בדר"ח אינן מדויקות במלואן ומתעלמות מהמצב בשטח והינן מגמתיות בחלקן.

שנית, להלן התייחסותנו הכללית לנקודות שהועלו בדר"ח:

1. כידוע, אין לזרים כל זכות מוקנית להיכנס לשטחה של מדינת ישראל כמו לכל מדינה אחרת בעולם. עובדה זו נכונה ביתר שאת כאשר מדובר על כניסה לישראל משטח רצועת עזה, שטח עוין אשר נשלט על-ידי ארגון טרור רחני אשר פועל בשגרה נגד אוכלוסייה אזרחית ואף שם לו למטרה את השמדתה של מדינת ישראל. במצב דברים זה, ולאור המצב המדיני-ביטחוני, מדיניותה של מדינת ישראל היא שכניסת תושבי רצועת עזה לישראל (לרבות לצורך מעבר לאזור יהודה ושומרון (להלן "איר"ש)) מתאפשרת, ככלל, לצרכים הומניטאריים בלבד. יוזכר כי בשנת 2005 יישמה והשלימה ישראל את תכנית ההתנתקות, ובכך תמה השליטה האפקטיבית של ישראל ברצועת עזה (ראו לעניין זה את בג"ץ 9132/07 נבר אלבסיוני אחמד ואח' נ' ראש הממשלה ואח' (30.1.08)).

2. כאשר ענייננו בתושבי שטח עוין, וכאשר ארגוני הטרור מבקשים להעתיק את פעילותם מרצועת עזה לאיר"ש, אין ספק שקיים סיכון ביטחוני מהותי מהתרת מעבר בין רצועת עזה ואיר"ש. בית המשפט העליון התייחס לסיכון ביטחוני זה במסגרת דחיית עתירה אשר ביקשה לתקוף את

מדיניות הרשויות בכל הנוגע לבקשות להעתקת מקום מגורים מרצועת עזה לאיר"ש וציין בין היתר:

"ההיגיון העומד מאחורי תפיסה זו ברור – במציאות הביטחונית הקשה בה אנו חיים, ובעת שארגוני הטרור המצויים בעזה ובאיר"ש ממשיכים לפעול במרץ בניסיון לפגוע במדינת ישראל ותושביה, קיים חשש של ממש מהתרת תנועה חופשית בין האזורים, נוכח הפוטנציאל הטמון מניצול פלטפורמה זאת לצורך קיום קשרים עם גורמי טרור באזורים השונים – אימונים צבאיים, גיוס, העברת מידע, פקודות וכיוצא באלה. מציאות זאת חייבה להותיר בידי מדינת ישראל את שיקול הדעת בהתרת המעבר בין האזורים – בין אם באופן זמני ובין לצורכי קבע [...]". עם סיומו של הממשל הצבאי ברצועת עזה בשנת 2005, בעקבות הליך ההתנתקות, ויותר מכך – עם השתלטות ארגון החמאס על רצועת עזה בשנת 2007 – גדל עד למאוד החשש מניצול פלטפורמת המעבר בין האזורים למטרות טרור, במיוחד בהעדר שליטה אפקטיבית של ישראל ברצועה [...]. במציאות שנוצרה במיוחד מאז הושלם הליך ההתנתקות והשתלטות ארגון החמאס על הרצועה, ונוכח היות אזור רצועת עזה שטח נפרד המתוחם בגדר, מתקשים גורמי הטרור לשלח מתחומו מפגעים לעבר ישראל. עם זאת, קיימת בשטח הרצועה תשתית טרור ענפה המשקיעה מאמץ במציאת דרכים להוצאת תשתית טרור אנושית מהאזור – לישראל ולאיר"ש. הערכת גורמי הביטחון הינה כי רצועת עזה הפכה מוקד ידע בתחום הטרור ולאגירת כמויות גדולות של אמצעי לחימה מתקדמים ופיתוח יכולות צבאיות. להערכת גורמי הביטחון, לארגוני הטרור שאיפה להעתיק את הלחימה נגד ישראל לאיר"ש בכלל זה באמצעות העברת ידע, יכולות צבאיות ומומחי חבלה. לפיכך, גיוס תושבי עזה המצויים באיר"ש או מבקשים לעבור לשם, הפכה תופעה שכיחה שיש בה כדי לקדם את מטרות ארגוני הטרור. גורמי הביטחון הדגישו כי קיים איום חמור של החזרה לאיר"ש של מומחי חבלה בעלי ידע בהכנת מטענים קטלניים ויצור נשק תלול מסלול[...]". בית משפט זה נדרש מספר פעמים למדיניות המצמצמת של המשיבים, אך לא נמצא להתערב בה [...]". (בג"ץ 2088/10 **המוקד להגנת הפרט ואח' נ' המפקד אזור הגדה המערבית ואח'** (24.5.12)).

3. למרות המצב הביטחוני האמור, כעניין של מדיניות וחרף היעדרה של כל חובה משפטית בהקשר זה, **החליטה מדינת ישראל לאפשר את כניסתם של תושבי רצועת עזה לישראל במקרים הומניטאריים חריגים**. כך לדוגמה, מאפשרת ישראל את כניסתם של תושבי רצועת עזה לצורכי קבלת טיפולים רפואיים דחופים, לחתונות של קרובי משפחה מדרגה ראשונה, ועוד. בנוסף, מאפשרת מדינת ישראל את תנועתם של סוחרים עזתיים ועובדי ארגונים בין-לאומיים, וזאת כדי לאפשר את הפעילות הכלכלית ואת פעילותם של הארגונים הבין-לאומיים הפועלים ברצועת עזה. כן מתירה ישראל, כעניין של מדיניות, את כניסתם של ישראלים לרצועת עזה במקרים הומניטאריים או במקרים של "משפחות חצויות". בהתאם למדיניות זו, ולמרות שמדובר בשטח עוין שנשלט על-ידי ארגון טרור, אישרה ישראל בשנת 2012 למעלה מ-48,000 יציאות מרצועת

עזה של פלסטינים ובמחצית הראשונה של שנת 2013 אושרו למעלה מ-26,000 כניסות של פלסטינים מרצועת עזה.

4. **מדיניותה של ישראל בנושא זה נבחנה על-ידי בית המשפט העליון, אשר קבע פעם אחר פעם שאין מקום להתערב בה (לרבות בעתירות אשר הוגשו על-ידי מנסחי הד"ח).** כך לדוגמה קבע כב' השופט פוגלמן (ע"מ 4620/11 **אומימה חאמד מחמד קישאוי ואח' נ' שר הפנים ואח'** (7.8.12)):

"אישורי כניסה לישראל ניתנים לתושבי רצועת עזה במקרים הומניטאריים חריגים בלבד, דוגמת ביקורים לצרכים רפואיים. על רקע מדיניות זו, בקשות של תושבי רצועת עזה לקבל אישורי כניסה לישראל נבחנות באופן פרטני רק אם נמצא כי הן מעלות טעם הומניטארי חריג כאמור. בית משפט זה, קבע לא אחת כי אין עילה להתערב במדיניות זו, בכפוף לכך שבמסגרת הפעלת שיקול הדעת של הרשויות המוסמכות ביישום המדיניות ניתן משקל הולם לשיקולים הומניטאריים. זאת, בשים לב לשינויים שחלו בהיקפן של חובותיה של המדינה כלפי תושבי עזה על רקע יישום תכנית ההתנתקות בשנת 2005 ועליית חמאס לשלטון."

5. נושא זה נבחן בשורה ארוכה של פסקי דין ובהקשרים שונים. להלן רשימה חלקית של פסקי הנוגעים למדיניות שנסקרה לעיל וזאת לצורך הדוגמה בלבד: בג"ץ 495/12 **כפארנה ואח' נ' שר הביטחון ואח'** (24.9.12) ובג"ץ 4906/10 **פאטמה שריף נ' שר הביטחון** (7.7.10), אשר עסקו במעבר מרצועת עזה לאי"ש לצורך לימודים; בג"ץ 5649/12 **פהימה חמדאן ואח' נ' אלוף פיקוד הדרום ואח'** (16.8.12), אשר עסק בכניסת ישראלים לרצועת עזה; בג"ץ 2748/12 **רפיק מסלם ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח'** (16.4.12), אשר עסק במעבר לצורך כנס מקצועי; בג"ץ 9657/07 **צבאח נמר עבד גרבווע ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית ואח'** (24.7.08), ובג"ץ 1892/10 **נצר אבו סרדאנה ואח' נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית ואח'** (11.8.10), אשר עסקו במעבר לצורך ביקורי משפחות.

6. אין ספק שבמדיניות שהוזכרה לעיל גוררת פגיעה מסוימת בפרט, אולם מדובר במדיניות שהיא תוצאה נלווית ומצערת של מדיניות הטרור והאלימות אשר ננקטת על-ידי ארגוני הטרור הפלסטיניים, ואין לנו אלא להביע צער שהד"ח אינו מתייחס ואינו מזכיר ולו בקצרה, סיכונים ביטחוניים אלה ואת הטרור הרצחני אשר ממשיך להיות מופנה, בין היתר, כלפי האוכלוסייה האזרחית במדינת ישראל. מצער גם כי מנסחי הד"ח אינם סבורים שד"ח ראוי ומאוזן צריך, לכל הפחות, להציג ולדון בהקשר הרחב אשר עומד בבסיס המדיניות וברציונאליים אשר מצדיקים אותה.

בברכה,

אסף רדזיניץ, עו"ד

www.hamoked.org.il

בִּצְלֵם
B'TSELEM
بتسيلم

www.btselem.org